

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

2|2022

Válka zasahuje i Podkarpatsko | Konečně se můžeme setkávat | Ohlédnutí za uplynulým obdobím | Soubor Skejušan na domácích i přespolních pódiiích | O rusínských symbolech | Historie knihoven na Podkarpatsku | Okrašlovací spolek v Užhorodě | Před sto lety: na Podkarpatsku vyhlášena diktatura kvůli hrozbě komunistického Maďarska

Fronta má ke klidu daleko

Válka na Ukrajině trvá s nezmenšenu silou a ruskou ničivou krutostí. Ale také s velkou statečností a odhodláním obránců zákeřně napadené země. Rostoucí zloba a vztek agresora kvůli neúspěchu „bleskové války“ se zručně vybíjí vražděním civilistů, ničením obytných domů a infrastruktury. Prý tomu říkájí „taktika opotřebovací války“, která má vyčerpat, nejspíš však zničit celou zemi. Jeden ukrajinský bojovník v rozhovoru se zpravodajem České televize smutně poznamenal, že Putin by nejradši ovládl zemi, v níž by nezbyli už žádní Ukrajinci. Jenže se mu to nedaří.

Od rozhořčených protestů, demonstrací, přejmenování ulic či veřejných budov (pro příklad: ve Zlíně už od začátku války nese někdejší hotel Moskva název Zlín) se u nás i ve světě hned přešlo ke konkrétní, účinné pomoci a podpoře Ukrajiny. K zaslání masivních finančních příspěvků a humanitárních potřeb, k dodávkám zbraní. K sankčním balíčkům pro agresory a jejich představitele. A samozřejmě k péči o uprchlíky.

Teď jde o to, aby podpora měla trvalý charakter, aby lidé a instituce nepolevili v ochotě a vůli pomáhat. Stále je co řešit u nás i jinde v Evropě: ubytování a zaměstnání pro běžence, místa pro děti ve školkách a školách a mnohé další. Taky je třeba bojovat s dezinformacemi, s lživými tvrzeními o válce i o lidech, kteří našli dočasné útočiště v Česku. A s populisty, kteří tvrdí, že stát se stará o uprchlíky a o naše občany nikoliv. Je to jen předvolební sbírání bodů.

Na Zakarpatskou oblast zatím spadlo jen pár raket, i když na nedaleký Lvov a okolí dopadají častěji. Ale od Putina se nedá očekávat nic dobrého. Dosud (ve druhé polovině června) je v podkarpatských městech a obcích relativní klid. Věrme, že to tak zůstane, byť tím agrese samozřejmě není méně zručná a neodpustitelná. Občané regionu však válku rovněž tíživě prožívají, trpí a mají obavy o zítřek. A hlavně přispívají k bojům, jak to nejvíc jde. Na dalších stránkách o tom přinášíme několik svědectví.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Skejušan na svatbě v Uherským Brodě

Foto: Marta Lojtková Paulová

Skejušan na domácích i přespolních pódiiích

Folklorní soubor Skejušan z Chomutova vystoupil v roce 2021 na 14 akcích. Předváděl především scénky, zvyky a písně našich rodičů a prarodičů, kteří je předali svým dětem; my jsme jejich pokračovatelé. Naším hlavním cílem je, aby i mladá generace viděla, jak jsme žili po druhé světové válce až do dnešní doby jako rusínská menšina v našem krásném městě Chomutov. Snažíme se a hledáme možnosti, jak prezentovat výsledky své práce na veřejnosti i na folklorních festivalech. Náš spolek měl v loňském roce 19 členů.

Loňský rok, stejně jako předešlý, nepřál kultuře a jiným akcím. Mohl za to covid 19, který zcela zhatil nejen naše plány. Nemohli jsme se zúčastnit plánovaných akcí, festivalů a vystoupení. Ke konci měsíce června se situace mírně uvolnila, a tak jsme začali pořádat vlastní akce i jezdit na ty, na něž jsme byli pozváni.

Na členské schůzi našeho spolku jsme uspořádali Tříkrálové a Masopustní vystoupení v maskách, oslavili jsme MDŽ, nezapomněli jsme ani na Mezinárodní den Rusínů. V restauraci Luna jsme zavzpomínali na naše rodiče a prarodiče, na jejich těžký život a práci. Rusínské písně jim dávaly sílu v jejich nelehkém životě. Doprovodili jsme průvod na svatou liturgii ve staroslověnštině, která se konala v kostele Svaté Barborky v Chomutově a byla spojena s velikonočním svěcením paschy.

Stejně jako v předchozích letech, i v roce 2021 jsme se aktivně účastnili všech akcí, na které nás pozvali. Tato pozvání nás moc těší, protože dokazují, že o rusínskou kulturu je v naší vlasti zájem. V uplynulém roce jsme se zúčastnili tří folklorních festivalů; vystoupili jsme na přehlídce národnostních menšin v Chodově, na dožínkách ve Vrskmani, na „Barvené planetě“ v Ústí nad Labem.

Pro náš soubor bylo překrásným zážitkem vystoupení na Folklorním festivalu Janoškov dukát v Rožnově pod Radhoštěm. Na tento festival jezdíme pravidelně každé dva roky. V tomto překrásném městě máme přátel, kteří na nás čekají a přivítání i rozloučení vyvolávají u našich členů i slzičky. V loňském roce byl festival trochu jiný, protože pořadatelé ho rozdělili do dvou částí, v sobotu se uskutečnil v prostorách amfiteátru, v neděli byl přesunut do Valašského muzea. Koronavirus nás naučil i jinou formu, novou a velice příjemnou ve styku člověka s člověkem. Bylo to úžasné, i když velice náročné. Pokračování na straně 6

POZVÁNKA

Srdečně zveme na vystoupení
dua kytaristů
ŠTĚPÁN A JAN-MATĚJ RAKOVI
v úterý 6. září 2022 od 17 hodin
ve Společenském sále Domu národnostních
menšin, Praha 2, Vocelova 3.

Členské setkání

V sobotu 7. května jsme se po dvou letech opět sešli na členské schůzi Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. V komorním složení přítomných jsme se zamysleli nad uplynulým obdobím a nastílnili předběžné plány do budoucna. Věříme, že další akce si už v letošním roce můžeme troufnout. Jedna z nich – výstava Ivany Jašminské – už úspěšně proběhla.

Předseda Společnosti Jan Čopík pohovo-

řil o činnosti SPPR v uplynulém období a tajemnice Dagmar Březinová přednesla zprávu o hospodaření. Kateřina Romaňáková, vedoucí souboru Skejušan z Chomutova, zhodnotila aktivitu souboru v loňském roce. (Zkrácené texty zpráv uveřejňujeme v tomto čísle.)

V neformální diskusi vystoupil mj. jeden ze zakládajících členů SPPR Vladimír Kuštek, který se zaměřil především na více než

tricetiletou historii Společnosti; toto výročí jsme kvůli pandemii nemohli oslavit. Členové hovořili o tom, že nejen pandemie, ale též současnost poznamenaná rychlým životním tempem a možností komunikace na sociálních sítích nepřeje setkávání „naživo“. Mluvilo se i o válce na Ukrajině a našich možnostech pomoci napadené zemi i uprchlíkům, kteří přišli do Česka. **red.**

Naše činnost v uplynulém období

Mnulá léta byla bohužel nejen pro náš spolek zatížena epidemií covidu 19. Proběhlo méně kontaktních setkání, a v roce 2020, stejně jako r. 2021 se nepodařilo uskutečnit členskou schůzi.

Účast ve spolcích, poradních a iniciativních orgánech

V mezinárodním měřítku je SPPR součástí Světového kongresu Rusínů, kde se sdružují Rusíni z různých zemí. V září 2021 se v polské Krynici uskutečnil již XVI. Světový kongres Rusínů (viz zpráva v časopise č. 3/2021). Zástupcem ČR, a tím i SPPR ve Světové radě Rusínů se stal Vladislav Haffner.

V rámci České republiky pracují členové Společnosti v několika poradních a iniciativních orgánech. Tajemnice Dagmar Březinová je členkou Rady vlády pro národnostní menšiny. Jan Čopík nově od roku 2022 působí ve Výběrové dotační komisi Ministerstva kultury ČR (periodické tiskoviny). Rovněž od roku 2022 se Tomáš Pilát stal členem Poradního sboru náměstkyně ministra kultury pro otázky národnostní kultury (hodnocení projektů na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin). Petr Skala je členem Výboru pro národnostní menšiny Zastupitelstva hl. m. Prahy. Společnost je rovněž členem spolku Akademie národnostních menšin, který plní koordinační roli napříč a mezi národnostními menšinami v ČR. Zástupkyní Společnosti v Akademii je Agáta Pilátová.

Finanční podpora, granty

Každoročně se daří získávat finanční podporu na vydávání časopisu Podkarpatská Rus (program Ministerstva kultury ČR pro rozšiřování a přijímání informací v jazycích menšin). V roce 2020 činila podpora 90 tisíc Kč. Pro rok 2021 byla ministerstvem schválena dotace 85 tisíc Kč (následným navýšením v průběhu roku dosáhla celkově 102 tisíc Kč). Pro rok 2022 je dotace pouze 80 930 Kč. Prostředky se v dotačních programech nedostávají a nejsou navyšovány – na rozdíl od nákladů.

Publikační aktivity

Společnost již přes třicet let pravidelně vydává časopis Podkarpatská Rus. Každoročně vychází čtyři čísla v počtu 700 kusů. Časopis dostávají všichni členové společnosti a je také rozdáván na akcích pořádaných či spolupřádaných Společností i při dalších příležitostech. O časopis bývá velký zájem. Výtisky jsou také předávány či zaslány spolupracují-

Na členském setkání v Domě národnostních menšin: Jan Čopík hovoří o činnosti v uplynulém období

Foto: Tomáš Pilát, David Pilát

cím organizacím (např. Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě, Muzeu Ivana Olbrachta v Koločavě, oddělení „Karpatika“ Užhorodské národní univerzity apod.)

Společnost rovněž za dobu své existence vydala celou řadu knižních publikací (seznam a bližší informace na www.podkarpatskarus.cz). Ty poskytuje na svých akcích i mimo ně, např. na veletrhu Svět knihy.

Redaktoři časopisu Podkarpatská Rus Tomáš Pilát a Agáta Pilátová také spoluvytvářejí magazín o národnostních menšinách v ČR „Mezi námi“ (stanice Českého rozhlasu ČRo Plus). Rusínská tematika je zde prezentována minimálně jednou měsíčně. Příspěvky se zaměřují na rozhovory se zajímavými Rusíny z umělecké či vědecké sféry, na osobnosti, které se ve své odborné činnosti věnují rusínské a podkarpatoruské tematice, na aktuality z národnostního života.

Akce, které jsme uspořádali nebo se na nich aktivně podíleli

Počet uspořádaných akcí byl značně poznamenán pandemií covid 19. Vydařenou akcí byl literární a diskusní večer uspořádaný v Knihovně Václava Havla 7. října 2021. Naše společnost ho spolupřádanala společně se spolkem Babylon. V únoru 2022 se nepodařilo uspořádat výstavu malířky Olgy Vargové Doležalové (malířka onemocněla covidem). Podařilo se uskutečnit výstavu fotografií Ivany Jašminské – od 23. dubna do 11. května 2022 v galerii Domu národnostních menšin.

SPPR se tradičně aktivně podílela na expozici Domu národnostních menšin v rámci veletrhu Svět knihy, jenž byl z jara odsunut na podzim 2021.

Formou krátkého videofilmu byl natočen spot ke sčítání lidu 2021 v České republice

(dosud dostupný na webových stránkách společnosti).

Členská základna

Společnost má přes 400 členů, kterým je zasílán časopis Podkarpatská Rus (dostupný rovněž na www.podkarpatskarus.cz). Je však třeba konstatovat, že ne všichni členové platí řádně a včas členské příspěvky. Tato skutečnost omezuje naše aktivity a zároveň také možnost žádat o granty.

K získaným financím je totiž vždy nutné přiložit peníze vlastní – většinou kolem 30% celkové částky rozpočtu akce, na niž žádáme příspěvek. Velkým problémem Společnosti je rovněž stárnutí členské základny a omezený počet mladších členů.

Positivní jsou výsledky sčítání lidu z roku 2021. Po letech se stabilizoval počet lidí hlásících se v ČR k rusínské národnostní menšině. Výhradně k rusínské národnosti se přihlásilo 608 osob a v kombinaci s jinou národností 1 296 lidí. Celkem se tak k Rusínům přihlásilo 1 904 osob (v roce 2011 se však výhradně k rusínské národnosti přihlásilo jen 739 osob).

Negativní dopad v ČR i jiných zemích (zejména pak v Zakarpatské oblasti) budou mít válečné operace na Ukrajině. Patrně prakticky bez ohledu na jejich výsledek. Nejdůležitější je samozřejmě jejich rychlé ukončení.

V letošním roce doufáme v plné obnovení činnosti Společnosti. Např. na 6. září 2022 připravujeme koncert otce a syna Rakových.

Patří se poděkovat všem aktivním členům společnosti, zvláště tajemnici, redaktorům časopisu Podkarpatská Rus a dalším členům výboru. Bez aktivní práce členů by žádná aktivita nebyla možná.

JAN ČOPÍK

(Za výkonný výbor SPPR)

Podkarpatská Rus a válka

O Zakarpatské oblasti se v souvislosti s válkou na Ukrajině samozřejmě mluví méně než o místech bojů; rakety a bomby tam dopadají (zatím) zřídka. Nicméně i tento region je ve válečném varu. Jak nám napsal Mychal Ljžičko z Užhorodu, „dá se sice říct, že v Užhorodě se žije normálně, ale přitom je jasné, že sdělení tím nekončí. Po pravdě řečeno, velký nápor lidí do Užhorodu začal už dva či tři týdny před aktivní fází invaze, bylo čím dál obtížnější najít pro ně ubytování. Informace o blížící se invazi se v zemi veřejně neprezentovaly, ale kdekdo ji předpokládal, a nově příchozí se snažili získat bydlení co nejrychleji.“ Hned po zahájení ruské agrese pak řada zdejších - místních obyvatel raději odjížděla z podkarpatských měst za hranice, dodává autor. Jeho aktualizovanou výpověď o situaci v regionu připravujeme do příštího čísla; Ljžičkovy osobité příspěvky včetně videozáznamů lze sledovat na www.youtube.com/channel/UCTGpo8JahvOILZajhma0FzA

Jméno Užhorodu, hlavního města karpatského regionu se výrazně objevilo ve světových médiích zejména počátkem května, kdy tu došlo k setkání první dámy USA Jill Bidenové s manželkou Volodymyra Zelenského. Podle ukrajinských médií byla dvouhodinová návštěva paní Bidenové v Užhorodě první příležitostí od začátku ruské invaze na Ukrajinu, kdy se Olena Zelenská vůbec objevila na veřejnosti. Manželka ukrajinského prezidenta uvítala Jill Bidenovou před jednou ze škol v Užhorodu, kde jsou umístěni uprchlíci z části Ukrajiny zasažených válkou.

Z dalších zpráv o Podkarpatsku a souvisejících témat vybíráme několik textů z médií.

Rusko poprvé od začátku války zaútočilo i na Zakarpatskou oblast

Ukrajinský generální štáb ve své pravidelné ranní situační svodce uvedl, že Rusko provedlo raketové útoky ve snaze zničit dopravní infrastrukturu v osmi ukrajinských regionech - konkrétně v Dněpropetrovské, Kirovohradské, Lvovské, Vinnycké, Kyjevské, Zakarpatské, Oděské a Doněcké oblasti.

Ukrajinská média o silných explozích v některých městech jako je Lvov nebo Dnipro informovala už dříve. Zasažen byl i blíže neupřesněný objekt v horách Zakarpatské oblasti, uvedl tamní guvernátor Viktor Mykyta. Podle ukrajinských médií šlo o první ruský úder v této oblasti od začátku války. (Echo24/ČTK, 4. května 2022)

Litva za dva dny vybrala ve sbírce přes 3 miliony eur na nové drony Bayraktary pro Ukrajinu

Sbírku uspořádal zakladatel televize Laisvas Andrus Tapinas. Nyní je vybráno přes 3.3 milionu eur (přes 740 milionů korun). Cílem je vybrat 5 milionů eur, za které chce Tapinas koupit turecké drony Bayraktar. Zatím peníze

Foto: internet

Paní Bidenová se setkala s Olenou Zelenskou

přitékají tempem 1 500 eur za minutu. Sbírku podpořila i bývalá prezidentka Litvy Dalia Grybauskaitėová, uvádí Kyiv Independent. (Echo24/ ČTK, 28. května)

Biden v projevu před kadety odsoudil Putina za snahu vymazat ukrajinskou kulturu

Prezident Spojených států Joe Biden před kadety Námořní akademie Spojených států odsoudil ruského prezidenta Vladimira Putina za brutální válku, kterou na Ukrajině vede. „Nejen, že se snaží dobýt Ukrajinu, snaží se doslova vymazat identitu ukrajinského lidu. Útočí na školy, školky, nemocnice, muzea, a to s jediným účelem, vymazat ukrajinskou kulturu,“ uvedl Biden. (The New York Times, 27. května)

Ukrajinský prezident k českému Parlamentu promluvil 15. června

Ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskij k českému Parlamentu promluvil 15. června. Poslanci a senátoři si jeho projev formou videopřenosu vyslechnou ve svých sídlech. Po večerním jednání vedení obou komor to novinářům řekli předseda Senátu Miloš Vystrčil (ODS) a předsedkyně Sněmovny Markéta Pekarová Adamová (TOP 09). (27. května)

Litva předá Ukrajině dvě desítky obrněných transportérů

Litva brzy dodá Ukrajině dvě desítky obrněných transportérů americké výroby M113, deset vojenských kamionů a deset terénních vozidel určených pro odminování. Oznámil to na twitteru ministr obrany Arvydas Anušauskas. Deník Ukrajinska pravda k tomuto oznámení dodal, že americký ministr obrany Lloyd Austin informoval, že nové balíky vojenské pomoci Ukrajině ohlásily už dvě desítky zemí. Jako příklad uvedl, že Dánsko poskytne Ukrajině protitlondní střely Harpoon a odpalovací zařízení k nim, a že Česko předalo bojové vrtulníky, tanky a raketomety, aby se Ukrajina mohla bránit ruskému vpádu. Kanada zase nakoupila pro Ukrajinu 20.000 dělostřeleckých nábojů. (27. května)

Litevské ministerstvo energetiky současně oznámilo, že provozovatel energetické burzy Nord Pool se rozhodl ukončit obchodování s ruskou elektřinou a to s jejím jediným dovozcem v pobaltských státech, ruským koncernem Inter RAO.

Počty uprchlíků cestujících vlaky do ČR klesly na desetinu, stejný počet odjíždí

Počty uprchlíků z Ukrajiny cestujících po železnici do Česka po třech měsících války na Ukrajině klesly na zhruba desetinu množství z prvních týdnů v únoru a březnu. Celkově jde o 5.000 až 7.000 lidí, přibližně stejný počet z Česka naopak odjíždí do zahraničí. Od začátku války vydalo Česko ukrajinským uprchlíkům dosud více než 351.000 speciálních víz, část z nich ovšem ze země odjela.

Stanné právo a mobilizace na Ukrajině byly prodlouženy do konce srpna

Nejvyšší rada Ukrajiny prodloužila stanné právo a mobilizaci na Ukrajině, samozřejmě včetně Zakarpatské oblasti, tedy na bývalé Podkarpatské Rusi, do 23. srpna. (4. května 2022, Echo24/ ČTK)

„Jde Maďarsku o levný plyn nebo o Zakarpátí? Kyjev odsoudil postoj Budapešti k ruské invazi“

„Ani všechny ruské satelity z bývalého Sovětského svazu se nechovají tak, jak se nyní chová vedení Maďarska,“ napsala na facebooku místopředsedkyně ukrajinské vlády Iryna Vereščuková. Zároveň položila otázku, zda Budapešti jde o laciný ruský plyn, anebo má záslusk na Zakarpatskou oblast, která svého času bývala součástí Uherska. Počinání Budapešti je podle vicepremiérky nepřijemným překvapením zejména pro ukrajinské Maďary. „Chcete levný ruský plyn? Anebo možná chcete naše Zakarpátí? Opravdu touží obyvatelé Maďarska po roli těch, kteří se nám snaží vrazit nůž do zad v těžké chvíli? Proč?“ pokračovala Vereščuková a varovala, že při nynějším „střetu civilizací“ je málo pravděpodobné, že by Maďarsko dokázalo přesvědčit Rusko a pomalu profitovat z problémů svého ukrajinského souseda.

Ruský list Kommersant v souvislosti s výhradami Vereščukové k maďarskému postoji (k ruské invazi na Ukrajinu - pozn. red.) připomněl, že vztahy Kyjeva a Budapešti jsou napjaté od roku 2017, kdy Ukrajina přijala nový zákon o vzdělání, který podstatně omezil výuku v jazycích národnostních menšin.

Nynější Zakarpatská oblast Ukrajiny bývala v meziválečném období jako Podkarpatská Rus částí Československa. Ještě dříve bývala součástí Uherska a k Maďarsku byla připojena i za druhé světové války, kdy Budapešť patřila ke spojencům nacistického Německa. O veškeré územní zisky však Maďari přišli s pádem nacistické Třetí říše.

Pokračování na straně 4

Podkarpatská Rus a válka

Dokončí ze strany 3

Ještě dříve tisíce maďarských vojáků zahynuly na východní frontě, u Stalingradu, v Karpatech a při bojích s Rudou armádou v samém Maďarsku. (iROZHLAS, 22. března 2022)

Oblíbil si je Zeman a sledovala je ukrajinská rozvědka. Teď podkarpatský Rusín pomáhají lidem postiženým válkou

V Česku prosluli podporou prezidenta Miloše Zemana, na Ukrajině je ale obviňovali z příklonu k Rusku a separatismu. Říkají si „Světová rada Podkarpatských Rusínů“, mají sídlo v Dašicích u Pardubic a dnes je zastupuje zejména jediná širší rodina přistěhovalců z Ukrajiny. V nynějším válečném konfliktu však i oni stojí na straně napadené země.

„Válka nikdy nikomu nic nepřinesla. To, co se nyní děje, samozřejmě není nic dobrého,“ říká k Putinově invazi ruských vojsk prezident organizace a podnikatel Vasyl Dzhuhan, který pochází ze vsi Novoselycja na Zakarpatské Ukrajině. Do Česka přišel před více než 20 lety za prací jako zedník, časem ale začal sám podnikat. S rodinou postupně v Dašicích obnovil bývalý pivovar, tehdy již zchátralý, a otevřel v něm restauraci. Na svoji domovinu však nezapomněl a začal se angažovat v hnutí, které kritici považovali za proruské, s dlouhodobým cílem oblast, dříve nazývanou Podkarpatská Rus, osamostatnit. (HN.cz 8. března 2022)

MARTIN BIBEN

Pomoc válkou zasažené Ukrajině

Tak asi jako všechny civilizované lidi na celé planetě, i mne velmi hluboce zasáhla ta děsivá zpráva. Ráno 24. února 2022 jsem se probral do nového, horšího a brutálnějšího světa.

Osobně jsem tomu stále nemohl uvěřit. Přestože se geopolitická situace ohledně Ukrajiny vyvíjela nepříznivě už několik měsíců, nevěřil jsem až do 22. února, kdy jsem s otevřenou pusou sledoval proslov psychicky vyšínutého Vladimíra Vladimiroviče Putina, že by bylo Rusko něčeho podobného schopno. Po tomto vystoupení novodobého evropského diktátora jsem měl už jasno, že válka v nějaké podobě je jen otázkou času.

Prvních 48 hodin od útoku jsem byl natolik v šoku, že jsem nemohl nic dělat, pouze sledovat televizi a internet každou druhou minutu a snažit se být ve spojení se svými známými, které na Ukrajině mám. Poté, co prvotní šok a naprostá nečinnost opadla, začal jsem rychle organizovat finanční sbírku. Prostředky, které jsem vybral, jsem nabídl mým partnerům, s kterými spolupracuji v Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Celkem se mi během dvou týdnů podařilo vybrat a odeslat finanční prostředky v celkovém objemu 2000 eur. Z nichž jsem dvě třetiny poslal na účet rachovské oblastní rady, s níž jsem ještě před několika týdny aktivně pracoval na přípravě obnovy sochy TGM v jejich městě. Město Rachov akutně

potřebovalo finanční prostředky k zajištění základních životních potřeb pro 4000 příchozích uprchlíků ze zasažených míst Ukrajiny. Vzhledem k tomu, že dobře znám těžké místní realie tohoto malého zapadlého městečka v Karpatech, složité i bez války, bylo mi jasné, že pomoc na zvládnutí takového náporu bude velmi potřebná. Další část peněz jsem poslal po konzultaci s pracovníkem Oblastní rady Zakarpatské oblasti na transparentní účet na podporu Zakarpatské domobrany. Poslední, spíše symbolickou část, jsem věnoval na pomoc zvířatům zasažených ukrajinských zoologických zahrad. Protože i zvířata jsou nevinými oběťmi této barbarské ruské agrese.

Rád bych poděkoval všem, kdo mi v tomto úsilí pomohli. V první řadě našemu klubu TGM v Koprivnici, jejíž členové mezi sebou tuto zprávu o sbírce rozšířili a velmi štědrě přispěli. Stejně tak členům Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. A také mému šéfovi, který mi dovolil odevzdat část zisků z naší společnosti, kterou vedu, na tuto akci. Pevně věřím, že až se celá situace stabilizuje a Vladimir Vladimirovič Putin se odebere do stejných míst jako jeho „ruskij vojenyj korabl“, bude na Podkarpatsku, v této bývalé části Masarykovi republiky opět místo na moje ušlechtilé aktivity.

ERIK LUKAS

Přinesli radost a naději

V článkách věnovaných uprchlíkům z Ukrajiny, kteří našli útočiště v Česku, často nacházíme zprávy o pomoci našich občanů tady doma i přímo na místě. Objevují se tu i pozoruhodné texty týkající se Podkarpatska. Patří k nim například informace o nedávném vystoupení tanečního souboru My kluci, co spolu chodíme na Podkarpatsku. Jsou tu také svědectví o březnovém zájezdu souboru Cirk La Putyka do Mukačeva. Hrál tam pro děti z dětských domovů.

La Putyka se už na počátku ruské agrese postarala o skupinu studentů cirkusové školy v Kyjevě. Mladé lidi od patnácti do osmnácti let přivezla do Prahy, ubytovala a vytvořila jim podmínky pro trénink. Připravili s nimi úspěšné společné představení, které opakovaně předvedli českému publiku.

O zájezdu na Podkarpatsko vypovídá v rozhovoru pro noviny člen souboru režisér Vítek Neznal.

Kde přesně jste byli na Ukrajině?

Jeli jsme do města Mukačevo na západní Ukrajině, kde jsme hráli ve třech dětských domovech.

Kde se tento nápad vzal?

Během pandemie jsme s Cirkem La Putyka

založili iniciativu #kulturunezastavíš. Chtěli jsme udržet živou kulturu, když bylo všechno zavřené, a přinášet skrze ni radost a naději. Hráli jsme tehdy na dvorcích, pontonech, v ulicích, ve výlohách barů nebo třeba z obecních rozhlasů. Když začala válka, řekli jsme si, že chceme kulturou pomáhat i v téhle době. A rozhodli jsme se zaměřit na dětské publikum.

Co jste vymysleli?

Jezdíme na ukrajinsko-slovenské hranice, kde v uprchlickém táboře v Michalovicích hrajeme lidem, kteří překročí hranici. Vybrali jsme si to místo tak trochu symbolicky, abychom příchozím z Ukrajiny dodali sílu na jejich další cestě do Evropy. Hrajeme loutkové představení, koncerty, učíme děti žonglovat. Kombinujeme to s humanitární pomocí, protože deset hodin v kuse nevydržíte hrát, takže v mezičase pomáháme dobrovolníkům. Taky jsme jezdili ve vlaku z ukrajinsko-slovenských hranic sem k nám, což je přes osm hodin úmorné cesty, obcházeli jsme kupé a hráli dětem loutkové skeče.

A vydali jste se ještě dál, do dětských domovů na Ukrajině...

Spojili jsme se s iniciativou, která si říká Humanitární koridor přímo na Ukrajinu, a společně s nimi odjeli do Mukačeva. Při-

Režisér Vítek Neznal

pravovali jsme to s ohledem na bezpečnost několik týdnů. Na každém místě jsme pak odehráli loutkové představení a zahráli krátký koncert. V mezičase jsme pomáhali opět jako dobrovolníci. Pro sebe si to nazývám tak, že kultura se stala součástí humanitární pomoci.

Co jste zahráli ukrajinským dětem?

Loutkové představení Kuby Folvarčného. Sehnali jsme překlad jeho představení v ukrajinské a on se ho během pár dnů naučil. A s ním tam byli i hudebníci Matěj Heinzl a Petra Zoubková. Petra je zpěvačka a houslistka, Matěj hraje na klarinet. Ti si zase vytvořili playlist teprve během cesty vlakem na Ukrajinu. (Blesk, březen 2022)

top

Rusínské symboly

Národní symboly, jimiž vyjadřují státy či národy svou identitu, vycházejí zpravidla z lidových tradic a často bývají opředeny příběhy a pověstmi. Především ty výtvarné – erby a vlajky. Historickou věrohodnost oněch historek většinou nelze ověřit, ale bývají o to půvabnější. Pokud legenda chybí, najde se invenční autor, který si ji vymyslí.

Stalo se tak například s javorovým listem, symbolem Kanady, o němž vytvořila příběh dokonce Češka, výtvarnice Ludmila Zemanová (mimochodem dcera slavného režiséra Karla Zemana) žijící v Kanadě, když ilustrovala knížku o kanadské historii.

Obdobné je to i se symboly Rusínů. Tento malý národ roztroušený v různých zemích Evropy i v USA a v Kanadě, neměl nikdy vlastní stát. Rusíni, jich žije nejvíce na někdejší Podkarpatské Rusi jsou však na svůj národ hrdí a mají samozřejmě i své symboly. Pro jejich identitu jsou tyto výtvarné znaky nesmírně důležité, protože spojují příslušníky rusínského národnosti.

Znak Rusínů je rozdělen na dvě poloviny, v pravé stojí červený medvěd v stříbrném (v některých verzích světlešedém) poli, v levé jsou tři příčné zlaté a čtyři světlomodré pruhy. V této podobě se symbol dostal i na rusínskou vlajku, kterou tvoří tři vodorovné barevné pruhy: modrý, bílý a červený. Uprostřed je umístěn erb.

Není obecně známo, že rusínský erb byl vytvořen až ve dvacátém století, a žádná historická legenda ani pověst se k němu neváže. Rusín Petro Bereš se tento „nedostatek“ snažil napravit a vymyslel k výtvarnému symbolu legendu, chcete-li pohádku o rusínské dědině ohrožené vlky. Vesničany zachránil medvěd – kníže Karpat...

Příběh z pera Petra Bereše uvádíme níže.

Ale jak je to s rusínským erbem a praporem doopravdy?

Vytvoření symbolů souvisí s připojením regionu Podkarpatská Rus k nově vzniklé Československé republice. Po roce 1919 vznikla potřeba symbolů, které by označovaly teri-

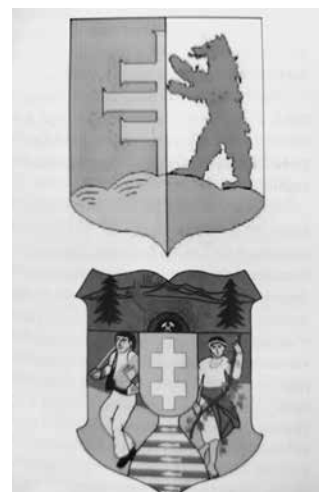
torium Podkarpatské Rusi; bylo proto nutné vytvořit erb a zemskou vlajku. Mimo jiné i proto, že symbol regionu měl být včleněn do státního znaku Československé republiky. Úkolu se v roce 1920 ujali výtvarníci, odborníci na heraldiku, dokonce i politici z Čech i Podkarpatska. Vznikla řada návrhů, které se snažily v symbolické podobě znázornit charakter podkarpatského regionu. Není divu, že na některých návrzích erbu se objevili vesničané v kroji nebo řeka plná ryb. V diskusích o podobě znaku hrály mj. roli i národnostní spory probíhající na území Podkarpatska.

Po diskusích a posouzení různých variant byl nakonec schválen návrh znaku Podkarpatské Rusi, jehož autorem byl Čech, profesor Gustav Fridrich. Má v podstatě obdobnou podobu, jako je i současný znak Rusínů. V této verzi se erb stal součástí státního znaku Československa, na oficiálním znaku byl umístěn vpravo nahoře. Zákon č. 252/1920 o tom pravil: „V levém horním poli jest znak Podkarpatské Rusi: štít na zděl rozdělený, v pravém modrém poli tři zlatá břevna, v levém stříbrném poli stojící červený medvěd v pravo hledící.“ Znak je dodnes k vidění například na jedné ze stěn svatovítské katedrály v Praze.

Vlajka podkarpatského regionu pak dostala podobu modro-bílo-červených pruhů s erbem uprostřed. Rovněž kolem ní však od počátku vznikaly spory, zejména národnostní. Zlatá barva byla zaměňována za žlutou, což v některých tehdejších posuzovatelů vzbuzovalo námitky, že to jsou ukrajinské barvy.

Po připojení Podkarpatska k Sovětskému svazu se znak více než půl století nepoužíval. Byl v podstatě zakázán a upadl v zapomnění. K obnovení jeho podoby a významu došlo v roce 1990, kdy jej Oblastní rada schválila jako znak Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Téměř o dvě dekády později se povolilo i používání vlajky s výše zmíněným erbem.

Po roce 1989 spolu s velkou vlnou rusínského hnutí a vznikem Světového kongresu Rusínů se opět začala používat rusínská vlajka i znak (erb) také v mezinárodním kontextu. Na 7. světovém kongresu Rusínů v r. 2007

Návrhy rusínského erbu z počátku 20. let dvacátého století (Repro z knihy Milana Pilipa Rusínská národní symbolika)

v Marmarošském Sigtetu byl přijaty jako oficiální symboly Rusínů (spolu s rusínskou hymnou). V některých zemích má znak i vlajka regionální varianty.

V levé polovině znaku jsou tři zlaté pruhy na bílém podkladu, v pravé polovině je na stříbrném pozadí umístěn karpatský medvěd tmavočervené barvy stojící na dvou zadních tlapkách, má otevřenou tlamu. Medvěd symbolizuje Karpaty, tři zlaté pruhy naznačují řeku protékající karpatským regionem – Uh (Už), Latoricu a Tisu.

Horní polovina vlajky má modrou barvu, dolní je bílá a červená.

Modrá barva symbolizuje vysoké nebe a zároveň je perspektivním znázorněním panoramatu karpatských hor, naděje v lepší budoucnost, modrá je také však barvou chladného rozumu, svěžesti ducha i těla, nevyčerpatelné pracovitosti. Bílá barva představuje tradiční rusínskou mírumilovnost, pohostinnost, přejícnost, toleranci, klid, morální a fyzickou čistotu, vysokou kulturu a přírodní pacifismus Rusínů. Červená asociuje vše živé, krásné, estetický ideál Rusínů, je symbolem aktivity a zdraví. Rozměry vlajky jsou stanoveny v poměru 2:3 **ap**

Příběh erbu

Kdysi dávno, za kruté zimy začala každý večer do jedné malé rusínské vesnice přicházet z lesa hladová smečka vlků. Krutě tu řádila, lovila a unášela s sebou do lesa potraviny i domácí zvířata. Vystrašení obyvatelé se snažili vlkům bránit, ale nic nemohlo zastavit hladovou krvežíznivou smečku.

Vlci začali brzy útočit i na lidi, napadali kohokoliv, kdo se jim postavil do cesty. Vyděšení vesničané se báli vyjít z chýší dokonce za dne. Dlouhou dobu tak vlci útočili na vesnici, prostorem se nesl pláč a zoufalé výkřiky.

Lidem nezbyvalo nic jiného, než modlit se k Bohu a doufat, že je této hrůzy zbaví. Z každého domu byla slyšet modlitba. Nakonec přišla spása. Milostivý Pán vyslyšel prosby a nebohou vesnici zachránil.

Problémho to tak, že když další den zase příběhli do vesnice vlci a lidé se schovali do svých chýší, náhle vystoupil z hustého lesa velký hnědý medvěd - kníže karpatských lesů. Přišel do vsi, aby ji zachránil před vlky. Mohutný medvěd jednou ranou srazil k zemi hned několik krvelačných vlků a zbytek smečky zahnal zpátky do lesa. Vlci se pak

ještě několikrát pokoušeli chudou vesnici napadnout, ale statečný ochránce medvěd se lidí vždy zastal.

Na počest těchto událostí začali lidé zdobit dřevěné sloupy třemi barevnými pruhy; horní pruh byl modrý a symbolizoval nebe, jakožto domov nebeského Otce, který v těžké chvíli neopustil prostý rusínský národ a poslal mu zachránce, prostřední pruh měl bílou barvu jako symbol čisté víry lidí obývajících zasněžený rusínský kraj; spodní červený pruh byl znamením pravé lásky a upřímné modlitby za ty, jejichž krev byla prolita v těžkých dobách. Proto vidíme právě tyto barvy i na dnešní rusínské vlajce, stejně jako na národním erbu našeho velkého medvěda - knížete Karpat, jenž i nadále ochraňuje prostý rusínský lid ode všeho zlého.

PETRO BEREŠ

(Autor se narodil v roce 1972, vystudoval na bohoslovecké fakultě prešovské univerzity, absolvoval i doktorandské studium.

V současnosti působí ve Vatikánském muzeu v Římě.)

Přeložil Jiří Kapac

Skejušan na domácích i přespolních podiích

Dokončení ze strany 1

Druhým skvělým zážitkem a pro náš soubor novým vystoupením byl Mezinárodní folklorní festival „Folklor bez hranic“ v Ostravě Porubě. Na tomto festivalu jsme byli po prve a pro nás bylo vše nové a velice zajímavé. Soubor Dyleň v Karlových Varech uspořádal s přísnými protiepidemickými opatřeními Mezinárodní folklorní festival. Pořadatelé jej spojili s prodejem vína, diváci i soubory se rozprostřeli po celých Karlových Varech. Bylo to velice krásné, za což pořadatelům děkujeme. Účastníci s neskutečnou zodpovědností dodržovali předpisy, všichni jsme nosili roušky.

Foto: Marta Lojková Paulová

Skejušan v Uherském Brodě předvedl rusínskou svatbu

Náš soubor každoročně vystupuje na akci národnostních menšin, která se koná v rámci MFF K. Vary. Tentokrát se ale tento festival konal v Chodově v rámci Vavříneckých hodů. I tam se nám moc líbilo, vystupovali jsme s chutí.

Byli jsme pozváni i na dožínky do Vrskmaně, Tato akce byla rovněž úspěšná pořadatelé nám moc děkovali za zpestření oslav. Jsme šťastni, že s rusínskými písněmi máme úspěch. Náš soubor nechyběl ani na vystoupení „Barevná planeta“ v Ústí nad Labem. Tuto akci zorganizoval Spolek Slováků v ČR v Praze a byla vydařená. Všechny soubory byly natěšené, že už konečně mohou vystupovat, zpívat, radovat se ze života.

Tři členky souboru byly pozvány, aby vystoupily a zapívaly rusínské písně v Knihovně Václava Havla v Praze. Předvedly účastníkům stloukání másla, které všem moc chutnalo. V září 2021 vyslal soubor dva zástupce na Světový kongres Rusínů do Krynice v Polsku.

Dne 25. 9. 2021 se Skejušan konečně dočkal a s dvouletým zpožděním oslavil 30. výročí za-

ložení souboru. Oslava se konala v restauraci Luna v Chomutově a byla vskutku velkolepá, tak jak si ji soubor zasloužil. Oslavy se účastnili také Skejušané žijící na Moravě, v Chebu i jinde. Účastníků bylo tolik, že se ani do sálu nemohli vejít.

Hospodaření SPPR za rok 2021

Příjmy: 158 200 Kč.

Výdaje: 191 221 Kč.

Dotace na časopis Podkarpatská Rus 102 000. Kč.

Na podzim loňského roku jsme využili možnosti, která nastala z důvodu nepříznivé epidemiologické situace, zažádat o navýšení dotace a zároveň o navýšení podílu dotace na 90%. Tato výjimka nám byla poskytnuta a dotace se navýšila o 17 000 Kč. Velmi děkujeme Ministerstvu kultury za vstřícné jednání a pochopení nepříznivé covidové situace, která negativně poznamenala činnost spolkového života

Prodej knih + členské příspěvky: 56 200 Kč.

Nejlépe prodávané knihy v loňském roce: *Má rusínská vyšivanka* Barbory Zavadilové a *Národ odnikud* Pavla Roberta Magocsiho)

Naléhavě žádáme všechny členy spolku, aby nezapomínali platit členské příspěvky. Bez této finanční podpory našich členů bychom nemohli financovat naše aktivity.

(Na členské schůzi byly k nahlédnutí všechny účetní doklady SPPR.)

DAGMAR BŘEZINOVÁ

Jako soubor velice kladně hodnotíme statutární Město Chomutov, kde při zastupitelstvu velmi dobře pracuje výbor pro národnostní menšiny. Jeho snahou je zvýraznit kulturu jednotlivých národnostních menšin žijících v našem krásném městě. Podařilo se zcela neformálně propojit kulturu jednotlivých národnostních menšin. Jsme vděční i za dotace, bez nichž bychom se nemohli účastnit akcí a předvádět výsledky naší práce.

**KATEŘINA ROMAŇÁKOVÁ
KATEŘINA ORDOŠOVÁ**

Setkání s Ivankou

Na přelomu dubna a května (23. 4. - 11. 5.) vystavovala v galerii Domu národnostních menšin fotografka Ivana Jašminská cyklus Rusíni. Jsou to jímavé, většinou posmutnělé snímky, které zachycují život Rusínů na východním Slovensku. Za každou fotografií tušíme příběh, který autorka dokáže vyprávět s emocionální silou.

Vernisáž výstavy proběhla v přátelské atmosféře podbarvované příjemnými improvizacemi na syntetizátor mladé hudebnice Julie Ježkové.

Ivana Jašminská se narodila v Humenném, je původem Rusínka. Oba její bratři jsou také fotografové; bratr Norbert Tappert, který vytváří i filmy a videa, vystavoval své snímky také v DNM (a připravuje pro nás další výstavu). Ivana absolvovala balet na Konzervatoři v Košicích. Tam také získala divadelní angažmá jako baletka, po-

sléze v Praze v Laterně Magice. Ale jak říká, „zjistila jsem, že ze mě velká balerína nebude“, proto se soustředila na pedagogickou činnost v oboru. Zároveň vystudovala speciální pedagogiku na vysoké škole. Tehdy se dostala k fotografování, když strávila vysokoškolskou praxi mezi romskými dětmi v osadě Podskalka na Slovensku. Oslovilo ji téma a začala tam fotit. Posléze vystudovala Institut tvůrčí fotografie v Opavě a věnovala se fotografii profesionálně. Působila jako fotografka v médiích, ale dala posléze přednost volné tvorbě. Vytvořila několik úspěšných cyklů, světybných obrazových příběhů, např. cyklus Rusíni, který teď vystavila v DNM. Další cyklus vytvořila o baletu, jiný na téma „pankáči“, nebo o dvou starých ženách s názvem Stmívání. Získala řadu cen, zvítězila v domácích i mezinárodních soutěžích.

ap

Foto: Jiří Havel

Ivana Jašminská na výstavě svých snímků z cyklu Rusíni

O historii knihoven na Podkarpatsku

Článek Hanny Bobonyč seznamuje čtenáře s historickými fakty spojenými s objevenými katalogizačními lístky nacházejícími se v Zakarpatské oblastní všeobecné vědecké knihovně F. Potušňaka (ZOVVK). Základem této významné kulturní a vzdělávací instituce byla Užhorodská městská knihovna v Užhorodě založená v roce 1902. Stať rovněž nastiňuje dějiny ZOVVK v průběhu 120 let její existence. Autorka zpracovala text exkluzivně pro náš časopis. Pro značný rozsah otiskujeme článek na pokračování, v příštím čísle vyjde druhá část.

Počátky

Od počátku 15. století existovala v Užhorodě první městská škola, v níž se nacházela také nevelká knihovna. V průběhu 18.-19. století byly knihovny na Zakarpatí zpravidla majetkem klášterů, duchovních i světských feudálů, vzdělávacích institucí či jednotlivých představitelů inteligence.

Veřejné knihovny na Zakarpatí začaly vznikat na počátku 20. století, kdy bylo veškeré území tehdejší Uherské Rusi součástí Rakousko-uherské monarchie. V roce 1902 vznikla v Užhorodě veřejná knihovna, která měla sloužit obyvatelům města. Státní rada muzeí a knihoven v Uhrách vyčlenila na založení knihovny v Užhorodě 2 000 rakouských korun a darovala jí dvě dubové skříně.

Knihovna rovněž získala více než tisíc knih v maďarštině. Měla být k dispozici i vesnicím v okolí samotného města. Byla umístěna v maďarské státní základní národní škole na náměstí Drughetů (proti budově Užhorodské národní univerzity a proti ulici Panase Myrného). Vedení knihovny měl na starosti ředitel školy. Po první světové válce byla knihovna přemístěna do maďarské národní školy na Masarykově náměstí (nyní náměstí Petófiho). V následujících dvaceti letech nebyl knihovní fond ze zřejmých důvodů periodicky doplňován.

V roce 1904 získala veřejná knihovna v Užhorodě slabikář nazvaný Abeceda uhro-rusinského a církevněslovanského čtení (Азбука угро-русского и церковнославянского чтения). Na jednoho učitele ve školní knihovně připadal 101 exemplář pedagogické a metodické literatury.

Veřejné knihovny po celém Maďarsku sloužily samozřejmě především lidem, kteří zaujímali v té době významné funkce. Prostému lidu sloužily farmi čítárny, v nichž nebylo příliš mnoho knih. Nacházely se tam převážně knížky s náboženským obsahem, navíc jen v několika málo exemplářích.

Na Zakarpatí ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století působil Užhorodský učitelský seminář (od roku 1794) a Mukačevský uherský královský státní lidový školský seminář (od roku 1914). V těchto školských zařízeních se nacházely nevelké knihovny.

Když se Zakarpatí stalo součástí Československé republiky, začalo kulturní a politické obrození. Základem tohoto obrození se stalo především vzdělání a školství. V Českoslo-

venské republice (ČSR) byl přijat zákon o povinné školní docházce od 6 do 14 let. V roce 1920 na Zakarpatí existovalo 436 škol, kde se vzdělávalo 56 440 dětí. Počet učitelů dosahoval tehdy 958.

Ruští emigranti a vzdělávání

V době první republiky si mnoho ruských emigrantů oblíbilo nejen území Čech a Moravy, ale i Podkarpatskou Rus, jak bylo tehdy Zakarpatí nazýváno.

Pedagogové z řad ruských emigrantů byli tehdy sdruženi v pedagogickém spolku, který nesl název „Svaz ruských pedagogů středních a základních škol v Československé republice“ („Союз русских педагогов средней и низшей школы в Чехословацкой республике“). Měli rovněž svůj vliv na vyřešení jazykové otázky. Svědčí o tom zvláště archivní zdroj, v němž se nachází zpráva o činnosti tohoto spolku. Svaz ruských pedagogů byl vytvořen v roce 1923 a měl za cíl „sdružit ruské pedagogy žijící na území Československé republiky...“, jak se uvádí ve stanovách spolku, „reprezentovat zájmy ruských pedagogů při jednání s úředními orgány..., mapovat vzdělávací problematiku Československé republiky a podporovat těsnou spolupráci pedagogů dvou slovanských národů..., realizovat pomoc ruským pedagogům v záležitostech kultury atd.“.

K realizaci vytyčených cílů využíval Svaz ruských pedagogů knihovny, čítárny, kluby, organizoval přednášky, schůze, poskytoval konzultace, vydával noviny, časopisy, učebnice, pořádal profesní kurzy, věnoval se pracovnímu uplatnění pedagogů, zajišťoval materiální prostředky, podporoval nemocné pedagogy a pedagogy penzijního věku apod. Členy Svazu ruských pedagogů se mohli stát pracující učitelé a vychovatelé, a také ti, kteří sice nepůsobili jako pedagogové, ale měli odpovídající vzdělání a potvrzení o předešlém pracovním zařazení ve vzdělávacích institucích, dále veřejně aktivní lidé, kteří se věnovali osvětové činnosti. Řídícím orgánem spolku byla valná hromada a výbor tvořený předsedou, tajemníkem, třemi členy a třemi kandidáty, kteří byli voleni na valné hromadě.

V roce 1924 měl Svaz ruských pedagogů 131 členů; patřili tam i učitelé ze škol Podkarpatské Rusi. Ve zprávě za roky 1923-1924 se uvádí, že vedení Svazu ruských pedagogů považovalo za nutné navázat spolupráci se školským referátem Podkarpatské Rusi, organizovalo tak cesty do Užhorodu. Zvláště při cestě předsedy V. Světozarova se podařilo dohodnout ve školách zaměstnání pro 188 ruských učitelů, což nebyl snadný úkol, neboť volných míst byl velký nedostatek, kromě toho museli učitelé mít československé občanství. Ve zprávě se také poukazuje na navázání spolupráce s učitelskou Karpatoruskou organizací, kterou ve zprávě nazývají „sesterskou“. Domníváme se, že se zde jedná o Pedagogický spolek Podkarpatské Rusi, který v té době úzce spolupracoval se školským referátem.

Obecně se ve zprávě zmiňuje pozitivní postoj školského referátu Podkarpatské Rusi

Knihovnická skříň z roku 1902

ke Svazu ruských pedagogů, navázání spolupráce a výměna pedagogických zkušeností. Takový tolerantní postoj k pedagogickým spolkům sdružujícím představitelé jiných národností svědčí o pochopení vlády pro právo každého národa na uspokojení vzdělávacích potřeb, zdokonalení teorie a praxe vzdělání a výuky v rodném jazyce (tak to bylo uvedeno ve stanovách spolku), a to prostřednictvím vytvoření pedagogických spolků či vydávání pedagogických časopisů a novin.

Není pochyb o tom, že všechny pedagogické spolky měly co do činění s řešením jazykové otázky. Odlišovaly se ideologickými zásadami své činnosti, spojujícím faktorem všech pedagogických a kulturně-osvětových spolků se však stalo zlepšení stavu vzdělání a školství na Podkarpatské Rusi; díky jejich činnosti se rozšířila síť knihoven, čítáren, byly organizovány dramatické kroužky či umělecké soubory, což zásadně ovlivnilo organizaci mimoškolní všeobecně vzdělávací a výchovné práce, zapojení učitelů, žáků, jejich rodičů, městských a vesnických komunit atd.

Vedení Svazu ruských pedagogů středních a základních škol v Československé republice požádalo, aby ruští emigranti na Podkarpatské Rusi byli zaměstnáni jako učitelé. Vedení předložilo stanovy, seznamy členů a doložilo svou činnost v letech 1923-1924.

V ČSR byla zavedena povinná školní docházka dětí ve věku 6-14 let, ale na Podkarpatské Rusi přesto mnoho dětí často z různých příčin nemělo možnost školy navštěvovat, a to zvláště v horských oblastech, kde obyvatelstvo žilo na odlehlých samotách. Pro takové děti byly zajišťovány výukové kurzy. V letech 1931-1932 se konalo 170 kurzů, kde se vzdělávalo 9 176 dětí.

Pokračování na straně 8

Hůlkovy fotografie z Podkarpatska online

V první polovině dvacátých let minulého století pobýval opakovaně na Podkarpatské Rusi, současné Zakarpatské oblasti Ukrajiny, úředník a překladatel ukrajinské literatury Rudolfa Hůlka (1887–1961). Kromě práce pro Ústřední jednotu hospodářských družstev se zde intenzivně věnoval svému hlavnímu koníčku – fotografování. Ve sbírce Slovanské knihovny se dochovalo 1451 samostatných fotografií na skle (kolorovaných i černobílých pozitivů a černobílých negativů) i černobílých celuloidových fólií a 3 filmové svitky, které zachycují nejrůznější témata této oblasti. Dosud sbírku přiblížila série výstav konaných v letech 2017–2019 v šesti ukrajinských městech (Kyjev, Lvov, Užhorod, Oděsa, Zápороží, Černovice). Populární je také knižní katalog *Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hůlky*, který vydala Slovanská knihovna v roce 2014 (druhé vydání 2016). Nyní je 593 vybraných snímků dostupných také online na portálu esbirky.cz, který provozuje Národní muzeum: <https://esbirky.cz/hledat/fond/36292137> Na tomto portálu se postupně zpřístupňují fotografie z dalších částí Hůlkovy sbírky – především ty zhotovené na Slovensku a na Slovácku. Bližší informace o celé Hůlkově fotografické sbírce najdete na stránkách Speciální sbírky Slovanské knihovny: <https://sbirkysk.nkp.cz/index.php?page=sbirky&id=33>

Z celku je zatím naskenováno 593 fotografií, které stály za to. Další jsou buď nekvalitní nebo duplicitní. K dispozici zde: <https://www.esbirky.cz/hledat/fond/36292137>

Slovanská knihovna měla rozjednány zajímavé spolupráce s lidmi z Podkarpátí, vše je ale nyní nůveč! Je to celé strašné!

Nyní se pracovníci Slovanské knihovny soustředí na uveřejnění fotek ze Slovenska (uveřejní kolem 400 fotografií) a budou skenovat

Foto: Rudolf Hůlka

etnograficky zajímavé obrázky ze Slováccka (odhaduje se, že to bude asi 250 kvalitních snímků).

Sbírku, která obsahuje více než 4200 samostatných fotografií a 158 svitků kinofilmu, vytvořil Rudolf Hůlka (1887–1961) – český úředník, žurnalista, překladatel ukrajinské literatury a amatérský fotograf.

Její nejcennější část tvoří ručně kolorované, barevné i černobílé fotografie zhotovené v první polovině 20. let 20. století na území Podkarpatské Rusi. Obsahově a řemeslně cenné jsou také fotografie z východního Slovenska a ze Slováccka.

Hůlka na fotografiích zachytil jak městskou a venkovskou architekturu (včetně dnes již často neexistujících sakrálních staveb) či přírodní scenerie, tak běžný život obyvatel. Zaměřoval se na lidové kroje, výšivky a další rukodělné výrobky, fotografoval lidi při práci, oslavách i vzácném odpočinku. Obsahově hodnotné jsou nepříliš četné dochované fotografie romského a židovského etnika.

Součástí sbírky je též 380 dopisů, telegramů a pohlednic, které Hůlka obdržel v rozmezí let 1922–1961. Z meziválečného období jsou zajímavé zejména dopisy od etnografa Volodymyra Hnatjuka a od malířky a grafičky Oleny Kulčycké. Problematika literárních překladů a výměny knih je obsahem dopisů se spisovatelem Vasylem Stefanykem, Katrjou Hrynevycjevovou a filologem Vasylem Simovycem. Po druhé světové byl nejčastějším autorem dopisů grafik a malíř Vasyl Kasijan.

Obsáhlejší informace o sbírce a inventární seznamy jejích zpřístupněných částí jsou dostupné na webu Speciální sbírky Slovanské knihovny.

LUKÁŠ BABKA

ředitel Slovanské knihovny

Foto: Rudolf Hůlka

O historii knihoven na Podkarpatsku

Dokončení ze strany 7

Kladné důsledky knihovnického zákona
Zákon č. 430/1919 o založení sítě knihoven v ČSR byl podepsán prvním prezidentem republiky Tomášem Garriguem Masarykem.

Když se Zakarpátí a Užhorod staly součástí Československé republiky, byla 1. října 1921 v souladu s nařízením č. 15.024 k provedení zákona ČSR vytvořena městská kulturní komise, která se rozhodla založit v Užhorodě městskou knihovnu. Všechny knihy, které se nacházely v maďarské národní knihovně, se staly základem knihovního fondu. Celkem zde v té době bylo více než 1500 exemplářů.

Dohled nad fungováním všech veřejných knihoven byl svěřen Ministerstvu školství

a národní osvěty, které mělo za úkol zajistit nutné školící pracovníky pro knihovny a přijmout rozhodnutí týkající se všech sporných otázek spojených s veřejnými knihovnami.

Ministerstvo nebo jím pověřená instituce mohla, pokud to uznala za nutné, rozpustit radu knihovny a vytvořit dočasný orgán, který by nahradil starou radu, zbavit jednotlivé členy knihovny rady členství a jmenovat členy nové. Knihovník, jehož činnost neodpovídala cílům daného zákona, mohl být také odvolán.

Na činnost knihovny dohlížel zvláštní knihovník, který měl poradní hlas. V obcích, v nichž žilo více než 10 000 obyvatel, se počítalo s platem v takové výši, aby se knihovník mohl této profesi plně věnovat, v jiných obcích byla odměna určena dohodou.

Zasedání vedení knihovny se konalo každého čtvrt roku. Řešily se tam otázky platu knihovníků, hospodaření knihovny, přijímala se

rozhodnutí a návrhy týkající se získávání knih a vyřazování těch opotřebovaných.

Vedení knihovny určovalo pravidla pro knižní výpůjčky a využití čítárny. Povinností vedení bylo každoročně podávat obecnímu zastupitelstvu zprávu o činnosti. Důležité bylo, že se obecní zastupitelstvo muselo s předstihem s radou knihovny dohodnout, kde bude knihovna umístěna, zvláště v případě, že měla být postavena nová budova. Pokud obecní úřad nerozhodl, pak záležitost řešilo Ministerstvo školství a národní osvěty.

V roce 1932 byla postavena budova určená pro knihovnu, kde se nacházelo sedm místností a dvě čítárny.

HANNA BOBONYČ

hlavní bibliografka Zakarpatské oblastní všeobecné vědecké knihovny F. Potušňaka

Přeložila Tereza Chlaňová

(Dokončení v příštím čísle)

Okrašlovací spolky přispěly ke kráse podkarpatských měst

Při svých návštěvách Užhorodu jste si jistě všimli dlouhé lipové aleje na pravém břehu řeky Uh. Desítky košatých lip poskytují místním obyvatelům i návštěvníkům města v letních dnech příjemný stín, lákají k romantickým procházkám a zároveň také zpevňují břehy, což je účelné při nebezpečí povodní. Lipová alej dotváří celkový obraz výstavné městské čtvrti Galago vybudované v letech 1924–1938, tedy v období, kdy byla Podkarpatská Rus součástí ČSR. Starobylé košaté stromy jsou příkladem nejen praktické účelnosti, ale i smyslu našich předků pro krásu a upravenost. Od založení aleje na bývalém Roškovičově a Tyršově nábřeží (dnešní nábřeží Nezávislosti) uplynulo již přes 90 let. V počáteční etapě – někdy kolem r. 1931 – byly první lípy vysazovány při vilách na Roškovičově nábře-

na veřejných místech neodhazovalo odpadky, zvláště má-li k tomu účelu koše; 3/ usilovat o zřízení hřišť pro děti; 4/ zajistit, aby byl postupně proveden soupis všech historických památek, přírodních krás, lázní a letovisek ve městech a jejich okolí a napomáhat při jejich zvelebování.

Hned po vzniku okrašlovacího spolku, v r. 1934, se konala první „stromková“ slavnost dětí a školní mládeže, v rámci které byly v Galagu vysazeny již zmíněné mladé lípy, a na Palackého nábřeží (dnes Pravoslavné nábřeží) a v Hlučné ulici se vysadilo přes 100 japonských jerlínů.

O rok později, 3. května 1935, byl Užhorod opět svědkem slavnosti stromků. V deset hodin dopoledne vyšel z nádvoří čs. měšťanské školy na Drugethově náměstí průvod školní

val stálou pozornost vysazování okrasných stromů a květů, rovněž tak úpravě a zlepšení čistoty městských tržišť. Sakurová alej na ulici Korjatoviče je památkou na jejího tvůrce ing. Mišáka ze státní pokusné zemědělské školy. Ochranným snahám, být mírně odlišného druhu, věnoval pozornost také Zemský úřad v Užhorodě. V r. 1937 vydal oběžník týkající se ochrany a přikrmování ptactva v zimním období. Šlo o zabezpečování krmítek pro ptactvo v době mrazu a vánic. Pomáhaly při tom zejména školy.

Nelze pominout, že při okrašlovacích snahách v podkarpatských městech, zřizování parčíků, vysazování stromů a živých plotů, apod. se vyskytovaly i některé potíže. Třeba volné pobíhání dobytka v menších městech, když se každý den hnal městem dobytek

Mladé lípy na Tyršově náměstí u školy T. G. Masaryka – r. 1935

Budoucí lipová alej na Roškovičově náměstí – stav v r. 1932

ží blíže k centru města. Na podzim 1934 pak okrašlovací spolek zabezpečil vysazení 18 lip na Tyršově nábřeží opačným směrem – k později vybudovanému Masarykovu mostu.

Je nutno poznamenat, že činnost zaměřená na okrašlování Užhorodu nebyla nahodilá. Zemský úřad pro Podkarpatskou Rus i představitelé města věnovali pozornost nejen budování hlavního města země, ale také jeho zvelebování. V této souvislosti hovoříme o významné roli okrašlovacího spolku, který se rozhodujícím způsobem zasloužil o proměnu Užhorodu v moderní město.

Spolek byl založen na ustavující Valné hromadě 25. února 1934. Předsedou spolku byl zvolen prof. A. Raušer, náměstek starosty Užhorodu, jednatelem se stal úředník magistrátu K. Šafařík. Ve výboru spolku bylo devět členů, mezi nimi např. J. Brož, ředitel státní ovocné školky, Dr. Janáček, ředitel českého gymnázia, A. Kubart, zemědělská rada, O. Kalaz, zástupce včelařské organizace a další. Později se předsedou spolku stal J. Klestil, ředitel Masarykovy obecné školy. Heslem spolku bylo: „Kdo má rád stromy a květiny, má dobré srdce.“

Postupem času si užhorodský okrašlovací spolek stanovil širší cíle, které pak sloužily za vzor pro činnost dalších, nově vznikajících okrašlovacích spolků v rámci celé Podkarpatské Rusi. Patřily k nim zejména tyto úkoly:

1/ Zasazovat se o to, aby majitelé domů udržovali dvorky v pořádku, vkusně upravovali své zahrádky, a aby hospodáři čistili své ovocné sady; 2/ dbát, aby všude ve městech a obcích byla udržována čistota a obyvatelstvo

mládeže a učitelů v čele se zástupci okrašlovacího spolku. Z malé tribuny na Tržním náměstí promluvil o významu tohoto dne a stromkové akce ředitel gymnázia Dr. Janáček. Za pomoc nově budované zahradní čtvrti Svěpomoc na levém břehu řeky Uh poděkoval p. Seidl. Následoval kulturní program – básně, zpěvy a tance dětí. Pak se žáci pustili s pomocí učitelů a odborného dozoru do vysazování stromků. Výsledkem jejich úsilí bylo vysazení dalších desítek mladých lípek v několika ulicích v celé čtvrti. I v dalším období se každoročně v květnu konaly stromkové slavnosti. Trvalo to až do roku 1938.

Dodejme, že také vznik prvních okrasných dřevin sakury, které jsou v dnešní době chloubou Užhorodu, se datuje do období předválečné ČSR. Okrašlovací spolek uspořádal i několik dalších zdařilých akcí. Jednou z nich byla např. výstava květin v budově bývalého županátu ve dnech 31. května až 5. června 1936. Umělecké plakáty k výstavě namalovala známá výtvarnice M. Špálová.

Ani na Verchovině nelenili při zvelebování svých měst. V r. 1934 dalo obecní zastupitelstvo ve Volovci vysadit 22 krásných lip podél silnice spojující nádraží s centrem města. Péčí okrašlovacího spolku bylo v r. 1934 v Rachově zřízeno Huculské muzeum. Sbírky se skládaly ze vzácných originálů huculských krojů, lidových výšivek a domácích uměleckých výrobků. V muzeu se také nacházela samostatná expozice ředitelství státního lesu v Rachově.

Okrašlovací spolek vznikl později i v Mukačevě, ve druhém největším městě v zemi, i když mukačevský magistrát i předtím věno-

val pastvu a z pastvy. Zvláště vepří nečinili rozdílu, kam skočili, či kde zaryli čumáky. Někdy citelně poškozovali záhony v parčíku. Ve městech se často konaly trhy, vozy se tu vždy zastavovaly, kdekoli v ulici se koním házelo seno. I když se ve větších městech objevili metaři, stále tu bylo dost nečistoty a papíru, rozfoukávaných větrem.

Vedení okrašlovacích spolků na Podkarpatsku a samozřejmě i městské úřady si uvědomovaly, že vysazování stromků, udržování čistoty a celkové zvelebování měst souvisí s racionalizací tamního obchodního a hospodářského života. Aby se v těchto oblastech dosáhlo většího pokroku, muselo by se zabránit, aby se v blízkém okolí měst provozovalo pastevectví, nebo by se musely poskytnout sedlákům lepší vozy, které by netroušily plodiny na zem. Bylo zřejmé, že celkovou změnu zemědělského života nelze očekávat hned.

Práce pro okrašlování a zvelebování Užhorodu a dalších podkarpatských měst stála hodně úsilí, ale přinášela postupně příznivé výsledky. Na začátku stála snaha skupin místních nadšenců a vzdělanců-idealistů, naplněných estetickým cítěním a záměrem zkrášlovat svá města. Chtěli žít v hezčím a příjemnějším prostředí, vždyť Podkarpatsko byla jejich domovina. Při okrašlovací činnosti ve městech se do značné míry angažovala škola. Pozitivní příklad, výchovná práce učitelů a přímé zapojení školní mládeže při vysazování stromů pomáhaly v nastupující generaci zvyšovat úctu k životnímu prostředí ve městech.

VLADIMÍR KUŠTEK

* **Folklorní soubor Ruthenia připravil u příležitosti 10. výročí** svého vzniku nové tanečně-dramatické představení s názvem *Chrbtom k horám*. Divákům v něm představí významné události první poloviny 20. století, které zásadně ovlivnily osudy Rusínů. Půjde o čtvrtou premiéru souboru. „Je to představení o horách a lidech, kteří k nim patří. O horách tvrdých i laskavých, přesně jako jsou lidé, pro které byly a jsou Karpaty kolébkou, ze které po staletí vycházela a dodnes vycházejí i nová pokolení karpatských Rusínů,“ přibližuje představení autor scénáře a režisér Peter Medviď. Název projektu si soubor vypůjčil ze slovenského překladu knihy prof. Paula Roberta Magocsiho *Chrbtom k horám. Dejiny karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Magocsi bude 4. června na slavnostním představení v DK Zrcadlový háj v bratislavské Petržalce. Záštitu nad událostí převzala prezidentka Slovenské republiky Zuzana Čaputová.

* Vyšla monografie **Hospodářsky a sociálně vývoj Podkarpatskej Rusi 1919-1939**.

považují Ukrajinu za hnízdo nacistů a přejí této zemi porážku a porobení „velkým bratrem“. Proto s nimi Ukrajinky, které pod Putinovými bombami a raketami ztratily své nejbližší, přerušily kontakty. Jinak to ani nešlo. Rusové si nenechají nic vysvětlit.

* „S vězeňkyněmi jsem v kontaktu,“ říká o hrdinkách svého **filmu 107 matek režisér Peter Kerekes**. Jeho hrdinkami jsou ženy odsouzené většinou za vraždy ze žárlivosti a odpykávající si tresty ve věznicích v Oděse, kde mohou mít v blízkosti i své děti, ale jen do tří let jejich věku. Ještě před ruskou invazí na Ukrajinu byla velká část vězeňkyň přesunuta do kriminálu v Charkově. Po okupaci Ukrajiny a ostřelování Charkova se tu život dramaticky změnil. „Samozřejmě jsem v permanentním kontaktu s celým našim ukrajinským štábem. Část lidí se nám dokonce podařilo ubytovat na Slovensku. Mezi nimi také některé z našich hereček ve vedlejší roli. Rodina našeho produkčního bydlí dokonce u nás. Samotná věznice číslo 74 byla zrušená ještě v roce 2020. Vězeňkyně byly transpor-

mimořádnou událost. Do jarní dražby zaměřilo jedno z děl popartového génia Andyho Warhola a způsobilo senzaci, když se prodalo za 195 milionů dolarů, tedy asi 4,5 miliardy korun. To je nevidaná suma, která takřka dvojnásobně překonala umělcův dosavadní aukční rekord. A nejen to: podle pořadající Christie's se jedná o nejvyšší částku vydanou za jakéhokoliv moderního, přesněji poválečného autora. Podle aukční síně, ale i nezávislých znalců se jedná o „jeden z nejzávažnějších a výjimečných obrazů nejen 20. století“. Dílu se říká *Neprostrělená Modrá Marilyn* a název odkazuje na incident, kdy jedna z návštěvnic Warholova ateliéru namířila zbraň na několik podobných portrétů z proslulé série a prostřelila je. *Modrou Marilyn* však kúpie minuly.

* Umělecký svět si připomíná **110. výročí narození malíře Ernesta Konratoviče**. Narodil se 17. května 1912 v Kalné roztoce v okrese Snina, zemřel v roce 2009 v Užhorodě. Absolvoval učitelský seminář v Užhorodě a Veřejnou školu výtvarného umění J. Bokšaje a V. Erdélyiho, a pokračoval v tradici výtvarné národní školy Podkarpatské Rusi. Vytvořil si svébytný směr expresionismu, maloval i velké epické série (*Karpatské madony*, *Židovské hřbitovy*). V období komunistického režimu si pod maskou podivína ochránil svoji uměleckou nezávislost. Byl jedním z posledních nositelů dědictví podkarpatské malířské školy.

* **Smutný osud věčné periferie**. „Legendami opředená Zakarpatská Ukrajina (bývalá Podkarpatská Rus) budí vášně i v současné válce. Kraj kolem Užhorodu po několika staletích tvořil periferii impérií či nově vzniklých národních států. Ať už byl znám jako Uherská Rus, Podkarpatsko, nebo Zakarpatí, vždy se vyznačoval svébytnou kulturní identitou a složitými národnostními poměry. V nejnovější době se kraj Nikolaj Šuhaje stal nezamýšleným nástrojem Putinovy propagandy,“ čteme ve studii Štěpána Hobzy v internetovém vydání Lidových novin. Stať rozebírá historické vztahy Podkarpatské Rusi a Rusínů ke státním celkům, jejichž součástí byli. Svě pojednání pak končí slovy: „Mladá československá republika tehdy do své existence vstoupila naplno a s energickým zápalem. Napáchala za těch 20 let mnoho chyb, ale zároveň vytvořila demokratické politické struktury a trvalé památky hmotné i duševní kultury. Právem se na ni díváme s jistou nostalgií nejenom my, ale i naši bývalí krajané pod Karpatami. Coby 'zakarpatští Ukrajinci' totiž žijí ve státě, jenž je považuje přinejlepším za burany z hor, v horším případě za pátou kolonu Moskvy. A to v dnešní době opravdu nevěstí nic dobrého.“

* **„Chystá se revoluce v označování obcí a používání menšinových jazyků, desítkám starostů přibudou nové starosti,“** předpovídá Daniel Kerekes v internetovém vydání Denníku N. Článek se týká složitě situace s označováním těch obcí, ve kterých se někteří z obyvatel přihlásí k národnostní menšině. Týká se to samozřejmě i Rusínů. Situace slibuje ještě dost dramatický vývoj...

top

„Jen se chlapče uč cizí jazyky, protože kolik řečí umíš, tolikrát jsi Rusínem.“

Z cyklu Ilko Sova. Kresba Fedor Vico

Autory knihy, kterou vydává Sdružení inteligence Rusínů Slovenska, je Juraj Žadanský, na fotografické části se podílel Vladimír Kuštek. „Hospodářským dějinám Podkarpatské Rusi se dosud věnovala pouze okrajová pozornost. Dominovaly politické dějiny, dějiny školství, církevní dějiny a tak dále, ale komplexní obraz doplněný o hospodářskou tematiku absentoval, respektive byl nedostatečný. Tuto mezeru teď vyplnil slovenský historik Juraj Žadanský, který se dlouhodobě věnuje problematické hospodářské a sociálnímu vývoje nejvýchodnější části meziválečného ČSR,“ čteme v článku na serveru rusyn.sk, který otiskuje i předmluvu ke knize z pera Jána Lippinského ze ZIRS. K významné publikaci se vrátíme v příštím čísle.

* **Se známými v Rusku přerušila kontakty** – tak je nazvaná reportáž Jany Otriové, kterou rusyn.sk přetiskuje z webu deníku Sme. Sleduje příběh čtyř žen z Ukrajiny, kterých se ujalo Centrum podpory válečných utečenců ve Snině. Nejmravnější čtení se týká pasáží, které popisují, jak propaganda válkuje běžné Rusy. I blízcí příbuzní Ukrajinek brání Putina,

čovány do různých částí Ukrajiny, většinou do Charkova. S některými z nich jsem ve sporadickém kontaktu, ale musím říct, že je to s nimi hrozné. V těchto obléhaných a bombardovaných městech zásobování vážně. Pro lidi, kteří jsou ve výkonu trestu, prakticky neexistuje,“ líčí situaci režisér serveru iROZHLAS.

* Ve věku 91 let **zemřela 24. května dlouholetá herečka Divadla Alexandra Duchoviče v Prešově Mária Korbová**. Členkou jediného slovenského profesionálního divadla, které hraje v rusínštině i ukrajinštině, se stala v roce 1948. Na divadelních prknech ztvárnila velké množství postav různého charakteru. Poslední rozloučení s umělkyní se konalo 30. května v Domě smutku v Prešově.

* **Dražba Neprostrělené Modré Marilyn způsobila senzaci**. Král pop-artu Andy Warhol povýšil svět reklamy a celebrity do nevidaných uměleckých výšin. Kulturní ikona – i svérázná postava. Tvorba původem Rusína Andyho Warhola je slavná i kontroverzní a stále víc láká bohaté sběratele i prestižní aukční síně. Trh s uměním právě zaznamenal

Sto let od smrti Nikoly Šuhaje: Netroufám si soudit...

(Dokončení)

Cestu do Koločavy si po pandemii, a hlavně po současné válce jistě znovu najdou i čeští turisté, kteří v době předcovidové přijížděli téměř masově, zatímco v roce 2021 přijel z Čech jediný autobus.

Vzpomínám na Nikolu a Eržiku i všechny ostatní aktéry slavného příběhu. Myslím, že během návštěv naší bývalé Podkarpatské Rusi jsem mnohé pochopil. Podmínky, které na Verchovině v letech 1920 a 21 panovaly jsou pro nás zcela nepředstavitelné, a proto si vůbec nedovolím Nikolu soudit. Pro mne zůstává symbolem touhy po obyčejném, tvrdém, ale svobodném životě, o němž se dokázal rvát s puškou v ruce. Neodsuzuji však ani čs. státní správu, která za necelých 20 let vykonala pro pozdvížení životní úrovně na Podkarpatské Rusi mnoho.

Soudit si netroufám ani z dnešního pohledu jistě kontroverzní životní dráhu Ivana Olbrachta. Každopádně si již z rodiny odnesl silné sociální citění a snaha o vybudování spraved-

livého světového řádu jej provázela po celý život.

Ačkoliv se Ivan Olbracht stal po válce členem Prozatímního národního shromáždění, jeho zasedání dne 22. listopadu 1945, kdy se hlasovalo o předem schválené smlouvě o odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému Svazu, se neúčastnil. Byl z této skutečnosti tak zdrcený, že se raději opil (ačkoliv normálně se alkoholu zcela vyhýbal). V březnu roku 2006 odebrali semilští zastupitelé Ivanu Olbrachtovi čestné občanství města Semily.

Mnoho účastníků našich zájezdů se mi na konci putování bývalou Podkarpatskou Rusí svěřilo, že si zde srovnali životní hodnoty a preference. Vřele s tím souhlasím.

Zdroje informací aneb: malý seznam literatury

Mimo zdroje zmíněné v mém článku informuje o Koločavě poměrně podrobně, včetně referencí o nových muzeích a památnících, Olena Krušynska v turistickém průvodci Za-

karpatí: průvodce bývalou Podkarpatskou Rusí - 1. vydání, Praha, Academia 2017. V širokých souvislostech zachytil šuhajovské téma Ota Holub formou literatury faktu v titulu *Věc: Loupežník Nikola Šuhaj*, vydaném v roce 1983 v nakl. Československý spisovatel.

Některé zdroje informací jsem zatím neměl možnost prozkoumat. Jednak román Ivana Dolgoše s názvem *Koločava* (1982), jehož hlavní postavou je Ivan Olbracht; dále poměrně nový informační pramen koločavského rodáka, organizátora a donátora nových koločavských muzeí Stanislava Arževitina. Publikoval asi nejpodrobnější historii ukrajinské obce *Dějiny vrchovinské obce Koločavy*. Pátý díl má název *Šuhajové* (ukrajinsky r. 2006). V roce 2008 již vycházel zpravodaj *Nová Koločava* určený místním obyvatelům i turistům. Jde o výpravné barevné periodikum s mnoha fotografiemi.

PETR ŠRAJER

Pozn.: případné reakce čtenářů na tento článek vřele vítám na emailové adrese petr.srajer@email.cz

Stalo se před 95 lety

Léto 1927: „Z Prahy odcházím, nelíbí se mi tady,“ řekl „prostořeký Rusín“ Jozef Koščak už jako respektovaný vytrvalec.

Byla to zajímavá sportovní postava, ten Jozef Koščak. Vlastně už od dětství hrál fotbal a provozoval lehkou atletiku, v patnácti šel do učení na řezníka. A kamarádi ho přivedli i k atletice těžké. Rozhodl se pro ni ve dvaceti letech (1923). Dál bude dělat už jen lehkou atletiku a na doporučení odborníků bude vytrvalcem.

Stal se zajímavou osobností. Až tak, že ho do svých řad získala Sparta. V ní se mu ale nelíbilo, a aby nepohněval vlivný klub, měl říct, že se mu nelíbí v Praze. Říkal, že je tu

moc velký firmol a časté, podle něho zbytečné napětí. Odešel do Brna, do Moravské Slavie a tady se stále zlepšoval. Největší odborné a trenérské zázemí ale bylo přece jen ve Slavii pražské. Vrátil se tedy na Letnou. Zářil. Stal se naším nejlepším vytrvalcem, mistrem republiky na dráze i na silnici (vyhrál populární a špičkově obsazené Běchovice) a na mezinárodním poli sklídl velké uznání za „světový souboj“ s olympijským vítězem Januszem Kusocińskim z Polska v běhu na 10 kilometrů. Když křivka výkonosti začala klesat, zase se vrátil do Brna. Tentokrát do Židenic. Tady se usadil a taky zůstal do konce života. Na východní cíp Československa už cestu nenašel.

Co po něm zůstalo? Jeho často používané

oslovení „baraško“. Pražáci si říkali kamarádsky bráško, to se mu ale nevedlo a tak ho oslovovali slovem, které sám tak často používal. Veleúspěšný Rusín zvaný „Baraška“ je zvěčněn v análech a klubovnách obou pražských S, tedy Sparty i Slavie.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Polemika: Jak to bylo s „postoupením“ Podkarpatské Rusi

V Orientaci, příloze Lidových novin bylo dne 16. dubna 2022 uvedeno, že Podkarpatská Rus byla smlouvou se Sovětským svazem bez vytáček postoupena Stalinovi. Podle Pavla Kosatíka byla smlouva horší než Mnichov a měl ji inspirovat prezident Beneš. Historie je však jiná. Podívejme se na svědectví osobního lékaře prezidenta Beneše MUDr. Oskara Klingera:

„Největší ránu dostal pan prezident v emigraci 6. ledna 1944 po našem návratu v Moskvě, kde jsme podepsali smlouvu se Sověty. Tohoto dne ráno, po vystoupení z letadla na nově otevřeném letišti v Northoltu, odevzdal Čičajev, rezident sovětské zpravodajské služby v Londýně, panu prezidentovi osobní dopis Stalinův žádající zřeknutí se Podkarpatské Rusi ve prospěch Sovětů. Při jízdě s panem prezidentem z Northoltu do jeho sídla v Aston Abbotts jsem pozoroval největší neklid a rozčilení, jaké jsem u něho poprvé viděl a které bezesporu bylo největším poškozením jeho zdraví v emigraci. A takto mně sdělil důvody hrozného rozčilení: Stalin mě podvedl. Jel jsem přece do Ruska jen

proto, že mě Rusové, jediní z velkých národů, slíbili předmnichovské hranice, a proto podepsal jsem s nimi smlouvu, kterou jsem v principu pokládal za pokračování naší smlouvy s nimi z r. 1935. A zatím než jsme doletěli zpět do Anglie (za 8 dnů), Stalin již porušuje dané slovo.“

Jako ve všem, je třeba hledat původce lži, podvodů a zločinů v Kremle. Podle historických archivů, ale i podle osobních svědectví rusínských vojáků organizovala NKVD svou pátou kolonu - komunisty - již od roku 1941 mezi příslušníky československé armády v Buzuluku.

Při obsazování Podkarpatské Rusi Rudou armádou se podle připravených plánů konal 19. listopadu 1944 v Mukačevě zakládající sjezd „nezávislé“ Komunistické strany Zakarpatské Ukrajiny. Ten projednal požadavek na sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou a svolání I. sjezdu národních výborů na 26. listopadu 1944. Sjezdu se účastnili též hosté, např. politruk generál-major Leonid Iljič Brežněv. Sjezd přijal Mani-

fest pro sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou, který suploval ústavu, a zvolil Národní radu jako vrcholný orgán nového „státu“. Personální složení zakládáných národních výborů schvalovali komunisté a sovětské velitelé.

Národní rada zrušila dosavadní soudy a zřídila Zvláštní soud a Lidové soudy. Obyvatelstvo bylo vystaveno perzekuci. Kdo neodpovídal sovětským představám, byl nařčen z nespolehlivosti nebo kolaborace s maďarským režimem. Na území bylo zřízeno šest internačních táborů.

Podkarpatská Rus byla takto anektována do náruče Sovětského svazu. Tuto smutnou skutečnost vzala československá vláda na vědomí a podepsala v Moskvě 29. června 1945 československo-sovětskou Smlouvu o Zakarpatské Ukrajině. Smlouva „bez vytáček“ legitimizovala smutnou skutečnost, kterou si Sovětský svaz rozšířil svůj „tábor míru“.

JAN KRUML

Čs. obec legionářská Brno

Dramatický vývoj událostí na Podkarpatské Rusi

(Pokračování z č. 4/ 2021)

Vojenská diktatura

Pro pochopení událostí vedoucích k ustavení vojenské diktatury na Podkarpatské Rusi, je nutné vrátit se na začátek května 1919, kdy československá armáda překročila demarkační čáru území Podkarpatské Rusi ve snaze čelit agresi vojsk Maďarské republiky rad.

Velitelem východní skupiny čs. armády, která měla zabrat území Podkarpátí, byl jmenován francouzský generál Edmond Charles Hennocque. Východní skupina se již dříve oddělila od armádního sboru gen. Piccione, který byl vrchním velitelem československé branné moci na Slovensku. Z rozkazu ministra národní obrany Václava Klofáče obsadila východní skupina pouze předem stanovenou část rusínského území, a to již do poloviny května. V jednotkách sloužily také francouzští legionáři. Úkolem jednotek východní skupiny bylo potírání maďarského odporu, ale především i odhalování infiltrovaných komunistických špiónů z Maďarska, Ukrajiny či Ruska. Za tímto účelem byla již dne 6. června 1919 na Podkarpatské Rusi neoficiálně vyhlášena vojenská diktatura. Rozhodující moc na Podkarpatské Rusi dostal do rukou gen. Hennocque, který tak proto okamžitě vydal vyhlášku tykající se omezení základních svobod a práv rusínských obyvatel s cílem udržet pořádek a řád na obsazeném území. Nedostatečné zásobení a vybavení československé armády mělo za následek časté rekvizice potravin a dobytka rusínských obyvatel. Do uzavření příměří mezi Maďarskou republikou rad a mocnostmi Dohody na konci června 1919 však gen. Hennocque svou moc příliš neuplatnil, jelikož jeho východní skupina byla vlivem silné maďarské protiofenzívy po celé délce československé linie na Rusi koncem května naprosto odříznuta a uzavřena na nevelkém území východního Slovenska a západního Podkarpátí, přičemž za pár dnů byla na Slovensku vyhlášena Slovenská republika rad. Z východu tlačila na Hennocqueovu skupinu rumunská vojska, ke kterým se však československé oddíly měly chovat vlídně, aby nebylo znepráteno Rumunsko jakožto jediný spojenec ČSR proti revizionistickým snahám Maďarska. I proto byly četné excesy rumunské armády na Rusi přecházeny čs. armádou bez mrknutí oka. Znovuobsazování podkarpatoruských území, která byla ztracena vlivem maďarského protiútku, začalo počátkem července poté, co československá armáda získala plně pod svou kontrolu území Slovenska. Dne 22. července byla zpět zabrána důležitá města Čop a Berehovo. Pomalý postup východní skupiny při opětovném obsazování byl způsoben zdlouhavým odchodem rumunských oddílů, které čekaly na oficiální rozkazy od hlavních velitelů. Na pomoc československé armádě se počátkem srpna vydali dokonce i dobrovolníci z řad Sokola a jiných obdobných organizací, kteří byli následně formováni v útva-

Generál Edmond Charles Adolphe Hennocque

rech „Stráže svobody“ a pomáhali k udržení pořádku, zabezpečovali tratě, sloužili jako strážci budov nebo jako vojenská policie.

Linie tvořící hranici mezi územím československým a rumunským se ustálila 15. srpna 1919 podél řeky Tisy z Čopu až k Várům a poté severovýchodním směrem podél řeky Boržavy k polské hranici v Karpatech. ČSR postupně do konce července 1920 ovládla i zbytek území Podkarpatské Rusi, které do československé správy předala rumunská armáda.

Správní organizace Podkarpatské Rusi

Paralelně se správou vojenskou byla dne 1. srpna 1919 v Užhorodě ustanovena také Civilní správa v čele se zkušeným českým úředníkem Janem Brejchou. Civilní správa měla za úkol zejména upevnění organizace země v oblastech školství, hospodářství a kultury. Brejcha byl podřízený ministerstvu vnitra v Praze, ale současně podléhal i rozkazům velícího generála Edmonda Hennocqua a působil jako jeho civilní přidělelec. Oficiálně byl nazýván „náčelník civilní správy“. Brejchova funkce neměla být trvalá, měl Podkarpatskou Rus připravit na zavedení autonomie, jak bylo ostatně ujednáno na mírové konferenci. Nejvyšší moc měl tedy gen. Hennocque, v jehož pravomocích bylo vydávání rozkazů a vyhlášek, které se mohly odchýlit i od platných zákonů. Vyhlášením stanného práva na konci srpna 1919 sledoval Hennocque zejména odstranění banditismu, který se na území Rusi po válce velice rozmohl. Trest smrti byl stanoven za celou řadu zločinů, ovšem pravděpodobně nebyl nikdy žádný oficiálně vyneseno.

Postavení Podkarpatské Rusi se řídilo Generálním statutem pro Podkarpatskou Rus, který byl schválen československou vládou dne 7. listopadu 1919 a vydán na Podkarpatské Rusi o jedenáct dní později jako proklamace, tedy nikoli jako zákon nebo nařízení,

nejvyššího velitele gen. Hennocqua pod číslem 26536/1919. Tato listina začleňující území Podkarpatské Rusi do systému správy Československé republiky, byla kontra-signována Janem Brejchou, který od této doby spolupodepisoval i ostatní dokumenty. Generální statut byl otištěn až 18. února 1920 v Ústředním listu civilní správy Podkarpatské Rusi. Koncept Generálního statutu vypracoval sám prezident Masaryk. Na základě statutu bylo administrátorovi země na pomoc zřízeno pětičlenné prozatímní direktorium fungující de facto jako poradní sbor. Předsdou direktoria se stal G. Žatkovič. Po zvolení rusínského sněmu měly oba tyto orgány zaniknout. Kromě specifikace fungování správy na Podkarpátí, kterému se konkrétně věnoval poslední ze čtyř článků Generálního statutu, byly v prvním článku listiny parafrázovány články 10-13 minoritní saint-germainské smlouvy a ve druhém deklarovány prozatímní hranice Podkarpatské Rusi. Článek III se týkal názvu země, který byl stanoven na Podkarpatská Rus, a úředního jazyka. Československá vláda se nechtěla mísit do vnitřních sporů ohledně jednotného jazyka rusínského obyvatelstva, a tak bylo v Generálním statutu pouze napsáno, že na úřadech a ve školách se bude kromě češtiny mluvit a učit „jazykem lidovým“. Generální statut vyvolal u Rusínů vlnu nevole. Direktori si v Praze neustále stěžovali, jelikož administrátor velice často tento poradní sbor při svém rozhodování obcházel.

Následkem tlaku direktoria byl dne 3. prosince 1919 odvolán z funkce diktátora vojenské správy gen. Hennocque a na jeho místo dosazen gen. Paris. Direktorium se chtělo zbavit i administrátora Jana Brejchy, československá vláda Vlastimila Tusara však tento požadavek ignorovala. Nespokojenost direktoria s nečinností československé vlády ve věci rusínské autonomie došla tak daleko, že dne 28. ledna 1920 předali prezidentu Masarykovi a vládě ultimátum, pro československou stranu však s nepřijatelnými požadavky. Direktorium podalo po dalších jednáních demisi, ta ovšem nebyla přijata.

Význam Ústavní listiny z roku 1920

Důraz kladený ze strany rusínských politiků na zavedení autonomie a splnění požadavků obsažených v malé smlouvě ze St. Germain se po schválení Ústavy Revolučním národním shromážděním dne 29. února 1920 jenom zvýšil. Podkarpatské Rusi se konkrétněji věnoval § 3, odstavce 2-9. Přestože Ústavní listina zakotvila rusínskou autonomii, ovšem nebylo určeno žádné datum do kdy tak má být provedeno, a vedle toho měla mít Rus vlastní sněm, ve svém čele guvernéra, a dokonce i poslance v Národním shromáždění Československé republiky, konečné slovo měl ve všem československý prezident, popřípadě vláda.

ANNA TERMEROVÁ
(Pokračování)

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духнович

На Україні днесь терплять і підкарпатськы Русины. А може быти барз тяжко

24-ый февруар 2022-го року був шоком про цивілізований світ. Російська федерація напала на Україну. І кедь то Путінова Росія означіла за „шпещіалну воєнську операцію“, правдов є, же Кремель зачав регулярну войну проти своего сусіда.

Не раз од той дати было звіданя, яку позицію мають Русины односно той войны. Одповідь є проста. Нихто, покля признавать цінности нашої цивілізації, не може быти згодный з агресію, стріляньом до цивілістів, гвалтованьом жен і дітей, нападом на своего сусіда.

Уж не бісідуючі о тім, же войнов днесь на Україні терплять і Русины, котры там жыють. А ціла ситуація не помагать ани їх русиньскому руху. Зато, хто бы собі того досправды желав?

Нихто не може підтримовати агресора

Такой по зачатку інвазії зачали свої выголошіня давати релевантны русиньскы організації з різних держав. Вшыткы тоты організації дали ясно знати, же підтримують Україну в тім складнім часі, солідарізують нелем з Русинами, але вшыткыма народами, включно українського, котры там жыють, і суть проти агресії, котру зачала Російська федерація.

На другый день, в пятніцю, подарило ся мі споїти з председом Народной рады Русинів Закарпатя, Др. Євгеном Жупаном, котрый у русиньскім русі є од 1989-го року.

Жупан такой оцінив ситуацію як складну. „На Підкарпатю, еднако як в цілій державі, є выголошений войновий стан. То значить, же суть обмежіня. Суть перерваны і роботы гражданных, общественных організацій. Обще ситуація є складна. Агресія є агресія. І нихто агресію не може підтримовати. Без огляду на будьякы складны справы, на деякы невырішены проблемы, котры маеме. Они днесь суть другоряды в поріваню з агресію і небезпеченством, котры ідуть на цілу державу.“

Жупан далше акцентовав, же „Русины все проти войны, проти агресії. Мы теперь находиме ся в складі України. І то ясно діло, же то наша держава. Коли нашу державу напав агрессор, ясно, же протестуеме проти того. Хотіли бы сьме, жебы тота война закончила ся. Жебы собі політкы сіли, нашли компроміс. Жебы просто не гынули мірны жытелі. Уж і так много мертвых і матеріальных втрат є. Іщі раз, наша позиція ясна – проти войны, проти агресії.“

А не є треба теперь быти тихо?

В суботу 26-го февруара в Перегу Маре (в Румунії) проходило плановане засіданя Світової рады Русинів. Самособов, ани членове рады не обышли актуалну тему і выдали выголошіня.

„Світова рада Русинів высловлюе солідарность України, хоць до днешнього дня Україна Русинів як народность не признала. Русины на Україні жыють і самы свідчать о тій трагедії. В тых днях сьме стали свідками воєнської атаки на Україну з боку Російської федерації, з котров нихто з цивілізованого світа не може быти згодный. Солідарізуеме з нашыма людьми, як і з іншыма народами, котры жыють на Україні. Світова рада Русинів і надале зіставать вірна своей місії – репрезентації русиньской ідентіты в країнах, де жыють Русины. Зато і надале потребуеме од влады України, жебы признала Русинів і їх права на основі Рамкового до-

говору, котрый Україна підписала 1-го февруара 1995-го року, і котрый здобыв платность 1-го мая 1998-го року. Мы і надале жадаме, жебы План кроків на рішіня проблем Українців-Русинів приятый 7-го октобра 1996-го року і підписанный віцепремєром України І. Ф. Курасом был анулований. Надіаєме ся на скоріше і мірове вирішіня даного конфлікту.“

Выголошіня Світової рады Русинів могло у дакотрых выкликати вопрос, ці є добрі теперь споминати, же жадаме наше вызнаня і зрушыти офіціальный документ, котрый был приятый проти Русинів. Ці не было треба теперь быти тихо?

Треба ясно повісти дві справы. По перше, Україна мала понад 30 років на то, жебы вызнала Русинів, з того понад 22 были мірны часы (до року 2014), і Русины были все законопослушныма і мірныма гражданами своей державы.

По друге, рада не пришла з даякыма новыма пожадавками теперь, кедь Україна мусить бороти ся з агресором. Не хоче од атакованой країны в ій найгіршых хвілях штось нове, схосновати складну ситуацію на свій хосен, але лем припоминать то, што уж жадать десятилетия. Самособов собі рада усвідомлюе, же теперь в першій ряді треба Україні боронити ся і спасты людськы жыты.

Русины днесь певно підтримують Україну у войні, свідчать о тім і гуманітарны акції, котры робили і роблять нашы організації в Мадьярську, на Словакії ці в Польщі (додавкы потравин, гігієнічных потреб, ліків, умельцькы авкції на благо гуманітарных цілів), свідчать о тім і то, же нашы люди давають притулки біженцям, но не можеме ся зречи своїх прав, котры нам дотеперь не были Киевом даны. А головно, днесь і Русины рукують на войну а боронять державу.

Война іде далше, приходять зміны

Переломовым моментом было, кедь Москва зачатком мая вдарила ракетами і по історичній землі Русинів, у Воловці на Підкарпатю. Не суть уж жадны ілюзії о тім, же Кремель веде неправедну, агресивну войну, стрілять і по мірных частях України, котры не мож обвинювати

з даякого українського націоналізму, бо Підкарпатя все было мултікультурнов територію, де народы жыли ведно без даякых векных проблем.

В тім самім часі зачав і на Підкарпатю такзваний процес дерусифікації і десовітізації. Замір є простый, одстранити з публічного простору вшытко, што бы припоминало дашто російське і совітське. І в двох найвекшых містах Підкарпатя – Мукачові і Ужгороді, зачали засідати комісії, котры мали рішты переименованя уліць.

Ту видіти, же покля Мукачово іщі тримле собі і русиньскый характер (містны політкы суть домашні), Ужгород далше вказує, же політичны штрктуры там ведуть некомпромісны українськы сілы.

Так ся стало, же в рамках Мукачівской територіальной громады (місто і околиця) будуть по новому і уліці, котры припоминають русиньскы особности. Свою уліцю по новому мае Іоанн Семедій – грекокатоліцькый єпископ мукачівський і твердый русиньскый патріот, вызначный наш писатель, етнограф, фолклоріста і драматург, автор пятыгомового русиньского словаря – Юрій Чорі, Александер Духнович, котрый буде мати окрім новой уліці і нову площу в Мукачові ці вызначный русиньскы політкы, котрый протестовав у Москві проти анексії Підкарпатя – Павел Цібере.

Нажаль, в Ужгороді жадна русиньска особность не перешла комісійов. Притім в Ужгороді дві русиньскы общества – Русиньскый культурологічний клуб і Закарпатське областне науково-культурологічне общество імени Александра Духновича, жадали ходем три мена, котры бы мали заслужено свої уліці. Першым был Михайл Алмашій – заслужений учитель України, языкознаватель і фолклоріста, хормайстер, енциклопедиста, культурный і общественный діятель. Другым Юрій Чорі, котрый в Мукачові уліцю дістав. Третім Іван Петровці – прозаїк, поет, перекладач і общественный діятель, котрый перекладав на український і русиньскый язык книги іншых авторів з мадьярського, французького ці російського языка. Перекладав Бодлера, Петефі, Франка, написав і опубліковав много властных книг.

Но жадне з тых мен не было достойне уліці в нашій бывшій підкарпатській столиці.

Най світ не забуде о Русинах

Днесь цілий світ смотрит на Україну, помагать неправом атакованій державі, вірить в ій перемогу і в ій путь до западных штрктур. І Русины підтримують днесь Україну в ій намагах, нашы організації ясно одсудили агресію, Русины з іншых держав організують гуманітарны акції і знаме, же найліпше бы было, кебы меджі нами і підкарпатськыма Русинами в Европі не было граніці, а могли сьме жыти і співпрацювати ведно так, як то маме в іншых державах.

Но най світ, а головно Україна, по войні о тых Русинах не забуде. Най теперішня ситуація не веде ку далшому, може іщі міцнішому топтаню наших прав, бо може быти барз тяжко про нас. Але най приведе і підкарпатськы Русины з їх правами до Европы і до европських штандардів. Бо Русины до Европы належать, і Україна то мае зрозуміти.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Rusíni na Ukrajině

Obracím se na vás v souvislosti s děním na Ukrajině s dotazem, jak je to s etnickou menšinou Rusínů. Ukrajinci tvrdí, že žádní Rusíni neexistují, jen Ukrajinci. Jde o otázku spojenou s problematikou menšin žijících v Ukrajině republice. Rád bych znal váš pohled na tuto problematiku.

Je jasné, že Rusíni jsou malý národ, zřejmě tzv. etnická menšina - tak se definují malé národy, které nejsou státotvorné. Ze strany Ukrajinců jde tedy o upírání menšinových práv Rusínům podle pravidel OSN. Jsou to pravidla, která státy, členské země OSN musí respektovat a plnit. To se zatím v případě Ukrajině republiky nedělo.

Musíme doufat, že se nakonec podaří vojenským konflikt ukončit a bude možné obnovit na Ukrajině mírový život. Oběti na lidských životech varují a zničené hmotné statky se neobnoví snadno, ale nakonec se to snad podaří.

Jak se po ukončení ozbrojeného konfliktu bude řešit situace Rusínů, záleží na mnoha okolnostech. Hlavně na tom, jak budou Rusíni usilovat o svá práva a zda budou mít ve svých řadách zdatné znalce menšinových práv, aby uspěli. Do politiky se často dostávají lidé, pro které lidská práva nic podstatného neznamenají.

Vladimír Procházka

(Dovolte redaktoři tentokrát osobní reakci. Dopis pana Procházky mě přiměl k nedlouhé

reflexi, kterou jsem nejdříve poslala přímo autorovi, ale protože podobných ohlasů jsme dostali víc, rozhodla jsem se text otisknout v původním znění na této stránce.)

My Rusíni musíme připomenout

Rozhodl som sa napísať pár slov, ktoré možno nebudú všetkým po vôli. Som Rusín a žijem v Humennom. Bolí ma, čo sa deje na Ukrajině a ako napísala vaša redaktorka v poslednom čísle časopisu Podkarpatská Rus - to, čo zažívajú ľudia na Ukrajině nemá obdobu, je to akt agresie a dejiny na to nezapomnúť.

Žijeme v demokratickom štáte, v demokratickej Európe, o ktorej stále hovorí pán Zelenskyj. Od demokratickej Európy žiada zbrane i humanitárnu pomoc. Našou povinnosťou je utečencom pomáhať a naši ľudia aj pomáhajú. Pomáhajú aj Rusíni.

Ale my Rusíni musíme páňovi Zelenskému a jeho vláde pripomenúť, že Ukrajina neuznáva Rusínov ako národnosť. Vraj my nie sme národ. Veľmi tvrdo sa na Ukrajině správajú k Maďarom. Je potrebné pripomenúť, že práve občania rusínskej národnosti spolu s obyvateľmi iných národností na svojich územiach vytvárajú podmienky na dôstojný pobyt a život utečencom s Ukrajině. Práve rusínske obyvateľstvo v Ublí, V. Nemeckom i Selemenoch bolo prvé, ktoré pomáhalo Ukrajincom.

Pán Zelenskyj! Keď Európa pomáha Ukrajině, prosím vás, aby ste dodržiavali so svojou

vládou Rámcový dohovor Rady Európy pre záchranu národnostných menšín a Európsku Chartu o jazykoch menšín.

PaedDr. Ivan Pajtaš

Chtěl jsem tam strávit klidný důchod...

Odsuzuji útok Ruské federace na Ukrajinu. Sám mám v domě běženca. Ale nalejme si čistého vína - jak se chovala ukrajinská vláda k Rusínům v posledních letech?! Mám s lidmi z Podkarpatské Rusi blízké kontakty, vlastním i dům v Iršavě; chtěl jsem tam strávit klidný důchod...

Zdeněk Kinzl

Najde se znalec historie českého četnictva na Podkarpatsku?

Povídál jsem si s přítelem Jiřím Dlabáčem (dnes 91 let), jehož tatínek, četnický strážmistr Václav Dlabáč (1892) sloužil v četnictvu na Podkarpatské Rusi v Batově. Nedaly by se zjistit o něm nějaké informace? Rodinné dokumenty byly za 2. světové války zlikvidovány.

Ing. Miroslav Vrabec, CSc.

(Doporučujeme obrátit se na Národní archiv v Praze, tam by vám mohli poradit, kde lze získat bližší informace o českých četnících za první republiky na Podkarpatské Rusi. Existuje patrně i archiv obce, kde otec vašeho přítele sloužil, ale teď k němu nebude snadný přístup.)

Rusíni jsou národnost!

Mají svou historii, jazyk, kulturu, písemnictví. Jako národnostní menšina jsou uznávání nejen v Česku, ale také v řadě zemí Evropy i v zámoří - všude, kde Rusíni žijí. V Maďarsku, Polsku, Rumunsku, Chorvatsku, na Slovensku (tam je rusínská menšina zvláště silná!) atd.

Pouze na Ukrajině nikoliv. Ze strachu před „separatismem“? Z přetrvávajících nacionalistických (ale nikoliv neonacistických!!!) tendencí? Na Ukrajině prostě Rusíny jako národnost neuznávají, i když v posledním desetiletí připouštějí, a určitě nezakazují národnostní aktivity Rusínů.

Postoj Ukrajinců má kořeny v tom, že když se SSSR zmocnil Podkarpatské Rusi, kde Rusíni tvořili (stejně jako na Slovensku) regulérní a uznávanou národnost, Sověti lživě tvrdili, že „všichni jsou Ukrajinci“, proto patří do sovětské říše. Za sovětské vlády se za „rusínství“ trestalo, byla zrušena i řeckokatolická církev, do níž Rusíni většinově patřili, a věřící násilně převedeni na pravosláví. Vedoucí představitelé řeckokatolické církve byli vězněni, odvezeni na Sibiř (mezi nimi i někteří moji příbuzní), nebo dokonce zavražděni (biskup Romža). Obdobně se dělo i v satelitních státech, zde také byli řeckokatoliciť hodnostáři, někteří ve vězení zemřeli (biskup Gojdič).

Ukrajiněské oficiální kruhy se po získání

Foto: Marta Lojková Paulová

Rusíni ze Slovenska usazení v Česku (je jich tu hodně), nebo ti, kteří sem přišli z Ukrajině za prací po roce 1990.

Rusínský jazyk rozhodně není „nářečí“! Je sice velmi podobný ukrajinskému, ale zdaleka ne totožný. Rozdíly jsou značné. Jazykovědci, např. z Prešovské univerzity by lépe vysvětlili a vyargumentovali, jak to s těmi rozdíly je, nejsem lingvista, nechci s do toho pouštět. Rusínsky se mluví i píše ve výše zmíněných zemích, kde žije rusínská (nebo lemkovská) menšina, vycházejí tu knihy i časopisy. Stačí se podívat na poměrně rozsáhlé ediční aktivity na Slovensku.

Nicméně současná situace odsunula národnostní problémy poněkud stranou. Bez ohledu na jistý národnostní útlak, nebo odmítání či přehlížení, jimž jsou (byli?) Rusíni na Ukrajině vystaveni, přesto, pokud vím, Rusíni v Zakarpatsku i zde v Česku či na Slovensku jednoznačně odsuzují brutální ruskou agresi. Byli jsme při Ukrajině už v souvislosti s obsazením Krymu a v časech Majdanu. Podporujeme Ukrajinu nikoliv jen slovy či prohlášeními, ale především aktivně. Rusíni Zakarpatska bojují, starají se o uprchlíky, kteří tam přijeli z východu a jihu země, podílejí se na humanitární a finanční pomoci atd. Stejně tak v Česku.

AGÁTA PILÁTOVÁ